

1 decembrie 1918

„Lumea de mâine
nu poate exista
fără morală,
fără credință
și fără memorie.”

Regele României Mihai I

PISANII SÂNGEORZENE

1 Decembrie 1918

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ -
ANUL VI, NR. 12(64), DECEMBRIE 2017

Senatul național român din Ardeal.

Secția consiliului național român.

Frați Români!

Sfatul poporului român și legiunea sa din Cluj, toți ofițeri și soldați români, muncește zi și noapte, ca pacea și drepturile națiunii române să se înlăptuiască!

Adunarea națională, stăpână întregii obște, va desăvârși apoi lucrarea sfântă pentru limba, legea și moșia românească: una și nedespărțită ca Sfânta Treime!

Până va răsuna glasul adunării numai dușmanii nației pot asmuța poporul dela sate la fapte nesocotite, nevrednice de Români, de ocară pentru creștini!

Astfel de tulburări, ce pătează libertatea națională împedecă ca să ne întrunim în liniște ca Români și cetățeni, împedecă să se înlăptuiască glasul poporului suveran.

Cine-i român și cine-i creștin, păzește pacea și buna rânduială, averea și viața, ascultând cu priveghere poruncile mai marilor săi!

În numele lui Dumnezeu, paznicul libertății naționale Vă rugăm:

Păziți pacea și așteptați în liniște poruncile sfatului național! Păziți frăția și pacea cu toate neamurile din Ardeal!

Astfel apoi izbânda libertății nici iadul n'o mai poate oprî!

Puneți-Vă cu toții sub poruncile Comandei militare române, ce în numele sfatului poporului Vă întimpină și dați Tribunalor vostrii tot ajutorul **pentru pacea tuturor!**

Așa să Vă ajute Cel de Sus, cum ascultați porunca noastră isvorâtă din suflet românesc!

Trăiască libertatea națională!

Amin și Doamne ajută!

Cluj, la 3 Noemvrie 1918.

Încredințatul
sfatului național român:

Dr. AMOS FRÂNCU
comisar militar al poporului.

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL VI, NR. 12 (64), DECEMBRIE 2017

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor FLORIN HODOROGA
teolog ALEXANDRU DĂRĂBAN

REDAȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
aldaraban57@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

<https://pisaniisang.wordpress.com>

Coperta 1: **Regele Mihai I al României (în fundal harta României Mari)**

Coperta 2: **Facsimil după un document semnat de Amos Frâncu în 1918**

Coperta 3: **Iustin Sohorca și soția; Centrul Cultural „Iustin Sohorca”**

Coperta 4: **Iustin Sohorca**

Fotografiile din acest număr provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), Facebook.

Cuprins

CUPRINS.....5

1 DECEMBRIE 1918

DR. LAURENȚIU OANEA, <i>Patria, Tronul și Partidul Liberal</i>	9
DRD. ANAMARIA LĂZĂRUȚ MIHĂILĂ, <i>Despre trăirea autentică și patriotismul de paradă</i>	10
DR. CORNELIU PĂDUREANU, <i>Laurențiu Oanea, secretar al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia</i>	12
DR. DORIN DOLOGA, <i>Sângeorz-Băi și Marea Unire de la 1 Decembrie 1918</i>	17
TEODOR TANCO, <i>Alexandru Haliță contemporan al unirii</i>	20
DR. FLORIN SALVAN, <i>Unirea Transilvaniei cu România</i>	22
DR. LAZĂR URECHE, <i>Solomon Haliță – militant pentru înfăptuirea Marii Uniri</i>	32

RESTITUIRI

GEORGE UZA, <i>Aminitiri, amintiri</i>	41
--	----

EVENIMENT –Centrul cultural IUSTIN SOHORCA

IUSTIN SOHORCA, <i>Crucea și Cartea</i>	58
TEODOR TANCO, <i>Numele lui Iustin Sohorca amenințat de uitare</i>	59
IUSTIN SOHORCA, <i>De ce nu înaintăm?</i>	62

Jurământul gardei naționale române

Jurăm pe atotputernicul și atot-
știutorul Dumnezeu și pe sfânta Cruce
că vom păzi disciplina și ordinea bu-
nă, că vom împlini fără șovăire toate
poruncile Consiliului național român.
Ne supunem numai poruncilor coman-
dantilor și ofițerilor noștri români.
Numai acestui Consiliu îi recunoaștem
dreptul de a da porunci în numele
națiunii române. Poruncile Consiliului
nostru național le vom împlini cu cea
mai mare însufletire ziua și noaptea
pe orice vreme și între orice împrejurări,
ca fii credincioși și cinstiti ai națiunii
române.

Așa să ne ajute Dumnezeu!
Amin!

Domnul meu !

Guvernul Statelor-Unite totdeauna a tinut cont de bunastara si integritatea Romaniri ca a unui stat liber si independent.

Prezidentul inainte de a se isca razboi intre Statele - Unite si Austro-Ungaria ,a trimis vorba regelui Romaniei,ca il asigura de simpatia si conzideratia sa.

Acum in urma situatiei schimbate doreste sa-ti fac cunoscut, ca Statele Unite sprijinesc postulatele poporului roman in launtru si in afara de granitele Regatului.-A fost martor suferintelor si jertfelor, ce le-a indurat dela inimicii cauzei libertatii si dela asupritorii sai.- Simpatizand cu ideia unitatii nationale a Romanilor de pretutindeni, guvernul Statelor -Unite nu va intrelasa,ca in timp potrivit sa-si valideze influinta,ca poporul roman sa-si dobandeasca drepturile politice si teritoriale juste si ca acelea sa fie asigurate in contra oricarui atac din afara.

Primeste,Domnul meu,espresia deosebitei mele conzideratiuni.

Robert Lansing.

1 DECEMBRIE
1918

ORDIN DE ZI .NRUL 1.

Năsăud, la 17. Novembre 1918.

Punct 1.

Cu ziua de azi am preluat comanda "Gardi Naționale Române" din Năsăud.

"Garda Națională Română" s-a format din cetățeni români ai Năsăudului vrednici de a purta și manua arma cu scopul de a susține ordinea și a apăra siguranța publică în Năsăud, avutul și viața fiecărui cetățean al Năsăudului, fie acela de orișice națiune și lege.

Să nu uităm nici un singur moment că suntem Români și urmașii grănițerilor, cari pe vremuri au făcut la poruncă aceea, ce noi vrem să facem și avem datoria sfântă să facem de bună voie în interesul nostru și al familiilor noastre.

În vremile de grea încercare și mare învălmășală de azi să dăm dovadă lumii și celor, cari odată ne vor cere socoteală, fie aceia streini sau chiar copii și urmașii noștri, că suntem în stare a ne chivernisi și apăra noi pe noi și că și a susține ordinea acasă la noi fără de nici un ajutor ori amestec strein.

Pentru Dreptate înainte și Dumnezeu ne ajute!

Ștefan Ghilăș

Sub. Puliccoșin

Patria, Tronul și Partidul Liberal

Dr. LAURENȚIU OANEA

Azi și cel mai înverșunat contrar al partidului liberal recunoaște că în crearea României Mari partidul liberal are rolul cel mai de frunte, iar treptele Tronului, stăpânit de înțeleptul Rege Carol I, au fost pregătite de șeful și întemeietorul Partidului Liberal, bătrânul Ion I. C. Brătianu.

Înfăptuirea României Mari, de azi, este opera nepieritoare a Marelui Rege Ferdinand I, dar întreaga această operă este făcută cu participarea directă și hotărâtoare a lui Ion I. C. Brătianu și a Partidului Liberal.

Marile prefaceri și reforme, de înainte și de după război, cad toate în gestiunea Partidului Liberal, căci tot ce au făcut alte au fost numai cârpeli neînsemnate, menite să îmbogățească pe unii și să acopere păcate de neiertat.

Între toate partidele politice din România Mare, singur, Partidul Liberal poate sta și stă cu fruntea în sus în fața istoriei și zice: „Patria mi-a fost credința, credința m-a mântuit, Patria mi s-a mărit”.

Patria română de azi este și rămâne deci nepieritoare opera a Partidului Liberal.

Partidul Liberal a fost acel partid politic din România mică de ieri, care a adus în țară pe Principele Carol de Hohenzollern, pe care în 1881, tot Partidul Liberal l-a încoronat ca primul Rege al României.

După împlinirea visului de veacuri al neamului românesc, Partidul Liberal a pus la Alba-Iulia, în 1922, Coroana Mândră a României Mari pe capul Regelui Ferdinand I, pe care l-a slujit cu credință până la sfârșit, spre binele și pacea poporului românesc.

Este scris cu litere sfinte în crezul Partidului Liberal că rămâne de-a pururi în slujba țării, credincios tronului și neclintit în a apăra drepturile norodului, batjocorit, mințit și înșelat până la istovire de politicienii fără suflet ai Partidului Național Țărănesc.

Azi, când tronul României este ocupat de noul nostru Rege Carol II, când înșelătorii poporului nostru, lesne încrezători, încearcă, din nou, a zăpăci mințile oamenilor trâmbițând pe toate căile, că partidul nostru ar fi împotriva tronului și contra Regelui, le ținem în fața acestor mizerabili trecutul Partidului Liberal, faptele lui și credințele lui de totdeauna, nu ca a lor schimbăcioase și josnice. Le mai spunem răspicat: sub domnia Regelui Carol al II-lea, pe care o dorim glorioasă și fericitoare de țară și popor, Partidul Liberal va rămâne același care a fost și în trecut, credincios Tronului, apărător al Țării, susținător al drepturilor sfinte cetățenești.

În lupta sa pentru atingerea acestor scopuri mărețe, va înlătura din calea sa pe toți dușmanii săi și ai neamului.

Bistrița, la 22 iunie 1930¹.

¹ *Răsunetul*, Bistrița, Anul I, 1930 (25 iunie), nr. 2, p. 4.

Despre trăirea autentică și patriotismul de paradă

Anamaria Lăzărut Mihăilă

Nu mai departe de 1 Decembrie, postam, pe pagina mea de facebook, o fotografie în costum popular însoțită de mesajul „Mândră de România”. Am primit nenumărate like-uri și distribuiri, chiar comentarii elogiatoare, fără ca cineva, oricine, să mă întrebe în vreun fel de ce sunt mândră de o Românie ca cea în care trăim? Cum pot fi mândră de o țară în care șansele de reușită ale unui om cinstit nu există? Care e România aceasta, care mă face să simt un sentiment atât de important și de străin?

România mea e cea pe care mi-o proiectez zilnic ca să pot supraviețui aici. E România folclorului sincer și autentic, a țaranului simplu, care nu știe minți pentru că nu are în străfundurile gândirii lui noțiunea de minciună, a mentalităților deschise către Occident și către realitate, dar cu conștiința profundă de sine și cu onestitatea trăirilor. România de care sunt mândră e o Românie ideală, lipsită de un patriotism gol, expus prin parade și prin port popular adus la lumină doar de ziua națională, de cocarde tricolore afișate în piepturile celor care nu au făcut decât să smulgă, la propriu, țara pe care o celebrează, să distrugă tot ce a avut mai de preț și să inducă, puțin câte puțin, șovinismul și dezbinarea.

Nu cred că am trăit nimic mai trist decât falsitatea cu care defilau „patrioții” în piețele din orașele centrale, decât mâinile puse în dreptul inimii și imnul intonat de vocile celor care, în urmă cu puțin timp, au luat cuvântul, au decretat, au schimbat prețurile și condițiile de muncă și ne-au condamnat la un trai mai mult decât indecent. Mă mir încă cum e posibil ca, cu o ipocrizie lucidă și lipsit de orice fel de conștiință, să te prezinți în Parlament, cu o sticlă de ulei și cu niște ouă și să vorbești, de parcă ai ști ce înseamnă, despre greutatea poporului român. Oare cât de mult au suferit copiii tăi de foame după creșterea prețurilor, stimate domnule ministru? Probabil, bieții de ei, au renunțat la Porsche-ul din garaj și la vacanțele în Dubai ca să își permită produsele pe care tu, stimabile, le afișai în fața camerelor de luat vederi doar pentru că, nu-i așa, dădeau bine. Probabil, din nou, ai tăi au zis că merită ca anul acesta să nu îi mai ceară moșului niște genți Gucci și câteva perechi de pantofi de mii de euro ca să fie solidari cu românii suferinzi din cauza prețurilor exagerate la benzină. De fapt, cum așteptările mele de la politicienii de paradă sunt inexistente, mirarea vine, mai cu seamă, din miile de distribuiri ale postării respective și de felicitări adresate unui astfel de manipulator ideologic. Dezamăgirea constă în credibilitatea dată de mulți unui om care se joacă cu niște imagini ușor de livrat lumii afectate, de data aceasta cu adevărat, de deciziile nedrepte ale „oamenilor legii”. Pentru că, da, cred, din păcate, că nu polițiștii ar trebui numiți astfel, ci politicienii, parlamentarii, corupții care votează în somn legile care ne dictează existența nouă, românilor de rând, oamenilor care trăiesc în fiecare zi cu oul de un leu.

Anamaria Lăzăruț Mihăilă

Din aceeași repulsie întârziată îmi vine în minte faptul că, anul trecut, cam pe vremea asta, scriam despre „România vertebrată” a lui Radu Vancu că ar fi una din cele mai sincere declarații de patriotism. Cred, în continuare, că, așa cum spune textul lui, nu e puțin lucru ieșirea în stradă de câteva ori. Totuși, oare de ce am ieșit în stradă ca să numim un președinte și să apărăm justiția (deci pentru un anume partid și pentru o doctrină specifică), dar am stat cuminți la căldură când deciziile politice ne-au afectat direct, prin mărirea taxelor, a contribuțiilor salariale și a prețurilor? Poate pentru că în spatele oricărei revolte și a oricărui manifestări zgomotoase stau câțiva instigatori care, la fel de cuminți ca noi, pornesc mulțimea la luptă, în timp ce își urmăresc interesele lor.

Când deschid ochii, urăsc România în care trăiesc zilnic. Când îmi îmbrac costumul și îmi cânt cântecul de acasă, îmi amintesc de ce sunt încă aici. În cele din urmă, sunt convinsă că, mai presus de iubirea mea pentru tradiție și folclor, cânt ca să supraviețuiesc într-o țară pe care, odată revenită la hainele mele orășenești, o detest și o reneg. 1 Decembrie nu e zi a României mai mult decât o altă zi oarecare. E o dată simbolică în care ar trebui să predomine sinceritatea și grija pentru români, dialogul real cu poporul și imaginea țaranului simplu. Că de alte fețe, oricum, suntem deja sătui.

Laurențiu Oanea, secretar al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia

Dr. Corneliu Pădureanu*

Între cei care au trudit pentru făurirea țării de la 1918, există și personaje mai puțin cunoscute în cadrul istoriografiei românești și cu atât mai mult publicului larg. Scrisul istoric s-a concentrat mai cu seamă asupra liderilor Marii Uniri, fie ei membrii ai Consiliului Național Român Central de la Arad, ori ai Comitetului Executiv al Partidului Național Român, sau oameni politici importanți ai românilor din Transilvania. Au fost însă și numeroși militanți a căror contribuție la împlinirea idealului național a fost semnificativă, deși nu s-au aflat în lumina reflectoarelor timpului ori a scrisului istoric. La împlinirea unui secol de la Marele Act al Unirii Naționale, credem că facem dreptate acestor „anonimi”, sau măcar unora, dacă îi amintim, ori reamintim și pe ei. În încercarea noastră de restituire, ne-am oprit asupra lui Laurențiu Oanea.

Cine a fost Laurențiu Oanea? La această interogație retorică, încercăm să dăm un răspuns, din păcate limitat de insuficiența informațiilor pe care le

avem la dispoziție. Pentru a da un răspuns simplu, precizăm că a fost un avocat și om politic ardelean, care a fost unul dintre secretarii Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918.

S-a născut în anul 1888, la Sângeorz-Băi, în județul Bistrița-Năsăud. A urmat cursurile școlii primare din localitatea natală. Și-a continuat studiile la celebrul Liceul grăniceresc din Năsăud, înființat la 4 octombrie 1863, care a dat țării numeroși absolvenți, mulți dintre ei devenind nume de referință în domeniile în care au activat. Îi amintim pe George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Ion Pop Reteganul, patriarhul Miron Cristea, mitropolitul Nicolae Bălan, istoricul Virgil Șotropa, pentru a-i aminti doar pe câțiva dintre ei.

După absolvirea claselor de liceu, între anii 1907 și 1911, ca și mulți dintre tinerii români ardeleni, a urmat studiile de drept la Universitățile din Cluj, Budapesta, Graz și Viena. După terminarea studiilor superioare, a început să profeseze ca avocat la Târgu Mureș, iar din anul 1919 în baroul județului Ilfov. Începând cu anul 1908, a practicat și jurnalismul, colaborând la diverse publicații din Transilvania.

După intrarea României în ziua de 27 august 1916, în Primul Război Mondial, a fost arestat la fel ca și alți intelectuali, de către autoritățile maghiare și internat în lagărul de la Șopron, între anii 1917-1918. Cu acest prilej trist din viața sa, l-a cunoscut conform

* Materialul a fost preluat cu acordul autorului din *Analele Aradului*, Colecția „Astra Arădeană – 1863”, Anul III, 2017, nr. 3, pp. 590-597.

Dr. Corneliu Pădureanu

relatărilor sale, pe Ștefan Cicio Pop, care în calitate sa de deputat în Parlamentul de la Budapesta, i-a vizitat pe românii internați la Șopron, în două rânduri¹.

O primă vizită a avut loc în luna februarie 1917, cu prilejul avertizării celor internați, asupra demersului inițiat de către mitropolitul Vasile Mangra, în favoarea guvernului maghiar, condus de către Tisza István. În condițiile intrării României în Primul Război Mondial, la solicitarea primului ministru ungar, el a întocmit o declarație de loialitate față de guvernul Ungariei, pe care dorea să își pună semnătura cât mai mulți români ardeleni. Ștefan Cicio Pop a cerut celor internați să refuze semnarea respectivului document, iar mesajul său să fie răspândit tuturor celor internați în comitatul Șopron.

Conform lucrării memorialistice întocmită de către Laurențiu Oanea, respectivul document, intitulat „Manifestațiunea patriotică a Românilor din Ungaria”, nu a fost semnată de niciun internat, fiind adunate din întreaga Transilvania doar 179 de semnături².

Cea de-a doua vizită a avut loc în luna octombrie a aceluiași an 1917, când Ștefan Cicio Pop, a cules date despre starea românilor care au fost internați, majoritatea dintre ei fiind intelectuali. Urmarea vizitei deputatului arădean, a fost interpelarea pe care a făcut-o în data de 24 octombrie 1917 în Parlamentul Ungariei³.

Demersurile inițiate de către Ștefan Cicio Pop au dat în cele din urmă rezultate. În lunile mai, iunie 1918, internații au fost eliberați și au putut să se reîntoarcă la casele lor. Conform opiniei lui Laurențiu Oanea, în toamna anului 1918, în semn de recunoștință pentru intervenția sa, mulți dintre foștii internați de la Șopron, s-au pus în slujba președintelui Consiliului Național Român Central, participând la organizarea consiliilor și a gărzilor naționale române locale⁴.

După eliberarea sa din lagărul de la Șopron, Laurențiu Oanea a venit la Arad în primele zile ale lunii noiembrie, la chemarea lui Ștefan Cicio Pop. În zilele de 1-2 noiembrie 1918, s-a mutat în orașul de pe Mureș, sediul Consiliului Național Român Central, constituit la sfârșitul lunii octombrie la Budapesta. După cum se știe, acest organism a reprezentat interesele românilor din Transilvania, până la întrunirea istoricei Adunări Naționale din 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia. C.N.R.C., a avut în componența sa, șase membrii ai Partidului Național Român și șase membrii ai Partidului Social Democrat din Ungaria, secția română. La Arad, a ocupat funcția de secretar al Consiliului Național Român Central.

La începutul lunii noiembrie, a fost chemat la Dej de către membrii locali ai Consiliului Național Român Central, Teodor Mihali și Alexandru Vaida Voevod. De aici, a fost trimis într-o misiune secretă la Iași, unde se afla în refugiu guvernul regal al României. Alături de cei doi, la întâlnirea cu Laurențiu Oanea, a participat și Emil Hațieganu, președintele Consiliului Național Român din Cluj. Aceștia i-au înmănat delegația, o scrisoare, și i-au transmis instrucțiuni verbale cu privire la problemele de soluționat. Despre misiunea sa, știau doar membrii C.N.R.C. și câțiva dintre apropiații săi, pentru a nu periclita siguranța misiunii și pentru a asigura reîntoarcerea sa la Arad.

Rostul acestei deplasări a fost acela, conform celor afirmate de către Laurențiu Oanea, de a da guvernului României „cele mai noi informații despre situațiile create și despre interesele națiunii române din Transilvania, cerându-se totodată și indicațiile necesare în

¹ Laurențiu Oanea, *Dr. Ștefan Cicio Pop. Un titan în luptele național-politice ale românilor din Transilvania și părțile românești din Ungaria 1865-1934*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, anexe, glosar, album de Felicia Aneta Oarcea, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2008, p. 115.

² *Ibidem*, p. 110.

³ *Ibidem*, p. 116.

⁴ *Ibidem*

Laurențiu Oanea, secretar al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia

vederea adunării naționale în curs de convocare și a intereselor superioare de stat, legate de unirea Transilvaniei cu România, ținând seama de unele elemente de fapt de o gravitate care trecea peste interesele locale transilvănene și atingea o problemă diplomatică și de politică externă”¹.

De la Dej, s-a îndreptat spre Vatra Dornei, de unde și-a continuat călătoria spre Iași.

La Iași, i-a înmănat primului ministru al României, Ion I. C. Brătianu, scrisoarea de la Dej și i-a informat pe oficialii români despre măsurile întreprinse de către C.N.R.C. precum și asupra situației din Transilvania. La întâlnirea la care a participat și șeful marelui stat major al armatei române, generalul Constantin Prezan, a mai precizat că „ajutorul armatei române, solicitat prin scrisoarea adusă de la Dej, nu a fost o necesitate de vreo stare de lucruri revoluționare din Transilvania, pe care, ...Consiliul Național și gărzile naționale o stăpânesc în mod ferm...”².

La plecarea din Iași, șeful guvernului român i-a înmănat o scrisoare adresată lui Ștefan Cicio Pop, președintele Consiliului Național Român Central, datată la 14 noiembrie 1918.

Drumul de întoarcere a fost relatat în aceeași lucrare pe care am amintit-o la nota 5. În ziua de 14 noiembrie, a părăsit Iașul, împreună cu delegații guvernului României pentru Dej, Solomon Halița și Ioan Bordea. Aceștia aveau misiunea de a menține legătura între guvernul de la Iași și Regimentul 1 grăniceri de la Vatra Dornei, cu marele stat major al armatei române. Cei doi delegați aveau și misiunea de a aduna informații despre posibilitățile de aprovizionare a armatei, care urma să intre în Transilvania³. Pentru efectuarea călătoriei, li s-a pus la dispoziție două automobile și un camion cu combustibil. Drumul a fost mult îngreunat de zăpezile căzute în Moldova.

Trecând prin Vatra Dornei, Bistrița a ajuns cu ceilalți companioni la Dej, unde s-a reîntâlnit cu Teodor Mihali și Alexandru Vaida Voevod, pe care i-a informat asupra misiunii sale. De aici și-a continuat drumul spre Cluj, împreună cu alți doi ofițeri români care s-au oprit la Turda⁴. La Cluj, a obținut o legitimație în limba maghiară din partea Consiliului Național Maghiar, pentru comisarul guvernamental de la Arad, Várjássy Lajos. De la Cluj, și-a continuat călătoria la Teiuș, de unde cu un tren de noapte a plecat spre Arad.

După sosirea lui în data de 19 noiembrie, a plecat direct la casa lui Ștefan Cicio Pop, sediul C.N.R.C. Aici a înmănat scrisoarea adusă de la Iași, făcând și o informare asupra misiunii sale. În aceeași zi, s-a hotărât convocarea unei ședințe a membrilor C.N.R.C. și a comitetului executiv al Partidului Național Român, pentru data de 20 noiembrie. Având în vedere numărul mare a acelor care urmau să participe la întrunire, sediul C.N.R.C. fiind neîncăpător, ședința a avut loc la Școala de fete de lângă sediul Episcopiei ortodoxe a Aradului. Ștefan Cicio Pop a prezentat participanților scrisoarea primită de la Iași. În urma întrunirii s-a hotărât convocarea Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Convocatorul a fost publicat în ziarul *Românul* din data de 21 noiembrie. Se pare că au mai fost încă două delegații care au plecat din Arad. Una a fost compusă din Nicolae Bălan,

¹ *Idem*, „Delegarea mea la guvernul român de la Iași. Motivele care au provocat-o și sarcinile primite” în *Anuarul Liceului Pedagogic Arad pe anul 1977-1978*, Arad, 1978, p. 177.

² *Ibidem*, p. 178.

³ Laurențiu Oanea, *Dr. Ștefan Cicio Pop.*, p.17.

⁴ *Ibidem*, p.18.

Dr. Corneliu Pădureanu

viitorul mitropolit al Ardealului și căpitanul Victor Precup. Cealaltă delegație i-a avut în componență, pe Gheorghe Crișan și Teodor Roxin.¹

La Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, Laurențiu Oanea a fost unul din secretarii acesteia, alături de istoricul Silviu Dragomir și alții.

După Marea Unire, a fost ales de mai multe ori deputat de Năsăud în Parlamentul României, iar în anul 1931 a ocupat și fotoliul de senator.

În anul 1930, a fost ales președinte al „Uniunii foștilor întemnițați și internați din motive politice”.

În acest timp, a continuat să profeseze ca și avocat în baroul Ilfov, continuând să colaboreze la publicații de drept.

După instaurarea regimului comunist, casa sa din București a fost naționalizată, fiindu-i permis să locuiască la subsol, unde a și fost vizitat în anul 1967 de către profesorul arădean, Vasile Popeangă, preocupat de a se documenta în legătură cu evenimentele Marii Uniri². „Asta e casa mea și vezi unde stau. Nu mi-au lăsat nici măcar o cameră sănătoasă sau un apartament”³, îi mărturisea el vizitatorului arădean.

Aceasta era „răsplata” regimului comunist, pentru apărarea comuniștilor în procese pe timpul în care se aflau în ilegalitate⁴. Se pare că același regim comunist, a încercat să profite de legăturile lui cu Franța, pentru a influența atitudinea presei de aici față de Ion Gheorghe Maurer, primul ministru al României. Din aceste considerente, a primit un pașaport pentru a putea călătoria în Franța, fiindu-i instalat și un post telefonic, pentru a putea comunica mai ușor cu comuniștii interesați de legăturile sale. Unul dintre fiii săi era stabilit acolo, refuzând să se mai întoarcă în țară, după ce și-a efectuat studiile superioare.

În ciuda faptului că regimul comunist la condamnat să locuiască într-o încăpere insalubră, patriotismul său fierbinte l-a împiedicat să rămână în Franța, deși a avut această posibilitate oferită chiar de regimul totalitar, prin pașaportul cu dată nelimitată care i-a fost emis. „Doresc să mor aici și să fiu înmormântat în pământul țării mele pentru care am luptat”, mărturisea el în apropierea vârstei de 80 ani⁵.

S-a dovedit a fi un bun cunoscător al evoluției societății, atunci când a profetizat că „Comuniștii pe care i-am apărat la procese, vor pieri fiindcă în sufletul lor nu e pic de credință și omenie”⁶.

Laurențiu Oanea, a avut grijă în timpul vieții sale, să-și lase amintirile legate de evenimentele Marii Uniri, în câteva lucrări care au rămas în manuscris până la decesul său. La împlinirea a 30 ani de la moartea lui Ștefan Cicio Pop, a demarat această activitate de memorialist. Manuscrisele pe care le-a lăsat se refereau la: *Aradul. Centru acțiunilor național-revoluționare din lunile octombrie și noiembrie 1918; Delegarea mea la guvernul român de la Iași. Motivele care au provocat-o și sarcinile primite; Dr. Ștefan Cicio Pop. Un titan în luptele național-politice ale românilor din Transilvania și părțile românești din Ungaria 1865-1934; Unirea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918*. După moartea sa, unele

¹ Vasile Popeangă, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării culturii naționale. 1807-1948*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2006, pp. 273-274.

² Laurențiu Oanea, *op. cit.*, p. 11.

³ *Ibidem*, p. 12.

⁴ *Ibidem*, p. 13.

⁵ Vasile Popeangă, Participanți la Adunare Națională de la Alba Iulia pe care i-am cunoscut”, în Alexandru Roz (coord), *1918-1998. Aradul și Marea Unire*, Editura Universității „Vasile Goldiș”, Arad, 1999, p. 187.

⁶ *Ibidem*, pp. 186-188.

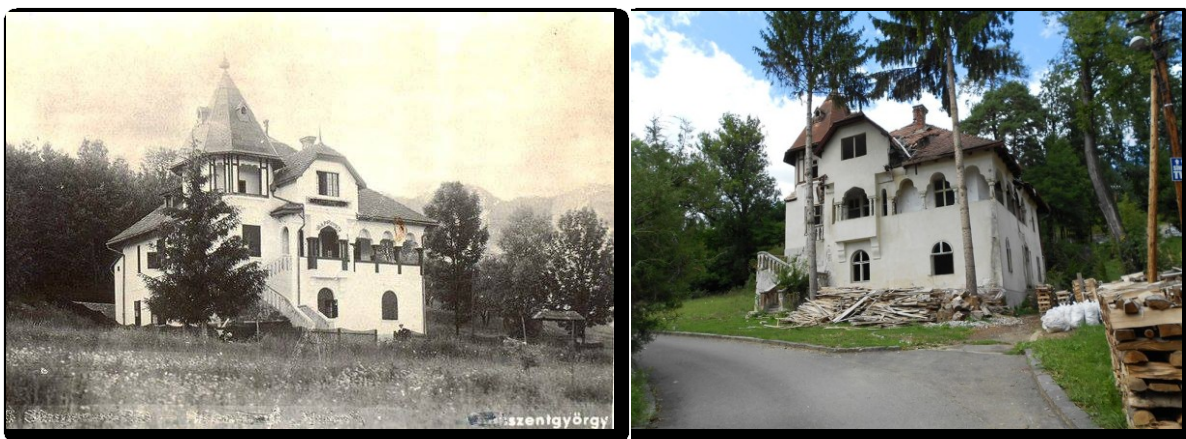

Laurențiu Oanea, secretar al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia

din manuscrise, au văzut lumina tiparului cu ajutorul unor inimoși arădeni, care s-au ocupat de editare lor.

În anul 1978, Vasile Popeangă a editat în Anuarul Liceului Pedagogic Arad pe anul 1977/1978, lucrarea referitoare la delegarea lui Laurențiu Oanea la Iași.¹ Principala sa lucrare memorialistică, referitoare la Ștefan Cicio Pop, a ajuns în anul 1972, la Complexul Muzeal Arad. Manuscrisul a fost adus probabil de o persoană apropiată lui Laurențiu Oanea, care împlinea astfel o dorință testamentară a acestuia, exprimată într-un alt manuscris al său.² Iată ce spunea în respectivul manuscris: „Lucrarea nu va lua calea tiparului în timpul vieții mele, dar am presimțirea sigură, că după trecerea unei perioade de timp, fie copiii sau nepoții mei, fie instituțiile de cultură, unde voi depune, câte un exemplar al lucrării... se vor îngriji de prelucrarea acestor lucrări, a căror popularizare va fi folositoare pentru generațiile viitoare, care nu cunosc îndeajuns istoria vremurilor și a vieții neamului românesc...”³.

Laurențiu Oanea a decedat la 29 martie 1970 la București, unde a și fost înmormântat.

Vila lui Laurențiu Oanea din Sângeorz-Băi - ieri și astăzi -

¹ Laurențiu Oanea, „Delegarea mea la guvernul român de la Iași. Motivele care au provocat-o și sarcinile primite”, sub îngrijirea lui Vasile Popeangă, în *Anuarul Liceului Pedagogic Arad, pe anul școlar 1977-1978*, Arad, 1978, pp. 177-182.

² Laurențiu Oanea, *Dr. Ștefan Cicio Pop. Un titan în luptele național-politice ale românilor din Transilvania și părțile românești din Ungaria 1865-1934*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, anexe, glosar, album de Felicia Aneta Oarcea, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2008, p. 13.

³ Idem, *Unirea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918* (mss), pp. 2-3, apud Felicia Oarcea, „Studiul introductiv” la Laurențiu Oanea, *Dr. Ștefan Cicio Pop. Un titan...*, p. 14.

SÂNGEORZ BĂI ȘI MAREA UNIRE DE LA 1 DECEMBRIE 1918

Dr. DORIN DOLOGA

Primul Război Mondial, sfârșit cu înfrângerea Puterilor Centrale, a creat condițiile realizării Statului Național Unitar Român. Dacă Austro-Ungaria și Germania ar fi câștigat războiul nu ar fi existat anul 1918 așa cum îl știm. Înfrângerea celor două imperii, austro-ungar și german s-a datorat în primul rând marilor puteri, Franței, Angliei, Statelor Unite ale Americii și Rusiei și abia mai apoi celorlalte state. Acest lucru nu înseamnă însă că statele mici nu au avut un rol important, ci doar că trebuie să păstrăm proporțiile.

Făurirea României întregite a fost rezultatul unui proces istoric. Noi, românii, ne-am tot unit pe parcursul istoriei. În anul 1859 s-a unit Țara Românească împreună cu Moldova și o parte din Basarabia, în anul 1877 Dobrogea a fost alipită României, pentru ca în anul 1918 să se realizeze unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România. Astfel, anul 1918 este un moment care se înscrie în cadrul unui proces istoric mai lung. Pentru a înțelege anul 1918 trebuie să-l analizăm dintr-o perspectivă temporală mai lungă și mai scurtă, dar nu ne putem mărgini doar la anul respectiv. Intrarea României în Primul Război Mondial nu a reprezentat un simplu act militar care se înscrie în cronologia acestuia. Ea a fost rezultatul unei decizii politice îndelung gândită, pregătită pe parcursul celor doi ani precedenți de tratative diplomatice, cu scopul de a face un pas decisiv pe calea realizării unității naționale. Războiul i-a pus la grea încercare pe români, atât pe cei din Vechiul Regat cât și pe cei din Transilvania. La începutul Primului Război Mondial nimeni nu putea prevedea ceea ce avea să urmeze. Conducătorii românilor din Transilvania sperau ca jertfele românilor ardeleni de pe câmpurile de luptă să fie luate în considerare, iar la sfârșitul războiului aceștia să obțină autonomia în cadrul Imperiului austro-ungar. Lucrurile s-au schimbat în mod decisiv, mai mult decât s-ar fi gândit cineva. La sfârșitul războiului Imperiul austro-ungar s-a destrămat. Jertfele românilor ardeleni de pe front puteau rămâne fără nici o urmare, fără nici un rezultat. Suferințele îndurate pe front îi radicalizaseră pe foștii combatanți. Scăpați de amenințarea morții datorită războiului odată cu sfârșitul său, dar nu și de cea a morții datorită foametei și a bolilor cauzate de lipsuri, oamenii au căutat soluții. Oamenii erau hotărâți să-și croiască o viață mai bună. Elitele și-au luat în serios rolul de călăuzitori ai poporului. Oamenii se gândeau, atunci, că Dumnezeu îți dă, dar nu îți bagă și în traistă.

Românii au dat dovadă atunci de patriotism, de simț de unitate, de înțelegere a noii realități, de dorință de participare activă la mersul istoriei, de afirmarea voinței naționale. Unirea Transilvaniei cu România s-a realizat și datorită hotărârii românilor din Sângeorz-Băi. Greu încercați în decursul Primului Război Mondial, românii din Sângeorz-Băi au dat mari jertfe de sânge. Din cei 798 sângeorzeni mobilizați în cadrul armatei austro-ungare, 117 și-au

DORIN DOLOGA

pierdut viața în timpul luptelor de pe front, 8 au încetat din viață în închisori, în pribegie, sau în spital în urma rănilor și a bolilor, 31 au dispărut, 43 au rămas invalizi, iar 66 au fost răniți mai ușor. În urma celor căzuți au rămas 65 de văduve și 135 orfani de război¹. Mai bine de o treime din cei mobilizați pe front au avut de suferit mai mult sau mai puțin. Chiar și dintre cei care s-au întors unii au încetat din viață mai târziu din cauza bolilor contactate pe front sau au rămas marcați psihic pentru tot restul vieții. Realizarea unirii nu a fost ușoară deoarece erau prezente și trupe străine și bande de bolșevici. Românii au realizat unirea și prin faptul că erau ei înșiși uniți. În ciuda amenințării reprezentate de trupele străine și a propagandei bolșevice ademenitoare, ei au rămas credincioși idealurilor și conducătorilor proprii. Odată cu prăbușirea Imperiului austro-ungar instrumentele de păstrare a ordinii publice au dispărut. Pentru păstrarea ordinii s-au constituit gărzile naționale. O astfel de gardă s-a constituit și în localitatea Sângeorz-Băi. Ea era compusă din 20 de membri și avea în frunte pe sublocotenentul Iustin Sohorca. La 7/20 noiembrie 1918 s-a publicat textul convocării pentru 20 noiembrie/1 decembrie 1918 a unei adunări naționale pentru a decide soarta românilor și regulamentul pentru alegerea deputaților la această adunare. Deoarece timpul rămas era foarte scurt, delegații la Adunarea Națională de la Alba Iulia de pe teritoriul actualului Județ Bistrița-Năsăud au fost aleși în cercurile electorale Bistrița, Năsăud, Beclean și Teaca. Practic a fost folosită structura electorală a fostului Imperiu austro-ungar. Pe lângă adunările organizate pe cercuri electorale, unele localități și-au organizat adunări proprii. Printre acestea a fost și adunarea populară ținută la Sângeorz-Băi la 16/19 noiembrie 1918². Adunarea a fost reprezentativă, deoarece la aceasta au luat parte toți locuitorii din Sângeorz-Băi. Adunările populare au trimis la Alba Iulia delegați care au primit mandate, numite *credenționale*, ce prevedeau ca Adunarea Națională de la Alba Iulia să decidă unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu Regatul României. Delegații din Sângeorz-Băi aleși să-i reprezinte pe locuitori la Adunarea Națională de la Alba Iulia au fost Nistor Gabor, Grigore Lupoai, Alexandru Alexi, Alexandru Mărcuș, Al. Alexi, în frunte cu preotul Aurel Șorobetea și învățătorul Pompei Demian³. Delegația din Sângeorz-Băi prezentă Adunarea Națională de la Alba Iulia era, la rândul ei, reprezentativă. Ea era compusă din intelectuali, dar și din țărani. Erau reprezentate toate straturile societății românești din Sângeorz-Băi.

Unirea Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei s-a făcut prin voința populației acestor provincii istorice exprimată democratic și dirijată tehnic de către guvernul României de la Iași. Sub aspect juridic actele de unire au fost pregătite de specialiști. Orice mică greșeală ar fi fost imediat speculată de către adversarii unirii românilor. Rezoluțiile Adunării Naționale de la Alba Iulia trebuiau să fie perfect valabile din punct de vedere al dreptului internațional. Hotărârile adunării trebuiau recunoscute de către Conferința de pace de la Paris. Printre cei care au făcut legătura între Guvernul României de la Iași și Consiliul Național Român Central s-au numărat Laurențiu Oanea și Solomon Haliță, originari din Sângeorz-Băi. Laurențiu Oanea absolvise științele juridice la Budapesta și Cluj. Solomon Haliță obținuse licența în istorie și filozofie a Universității din Viena, iar între anii 1916-1918 fusese funcționar guvernamental la Iași. Ambii aveau o pregătire profesională de excepție. Laurențiu Oanea a fost unul dintre secretarii Adunării Naționale de la Alba Iulia. Fără o redactare valabilă din

¹ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, *Colecția personală Leon Bancu*, dosar 1, f. 1.

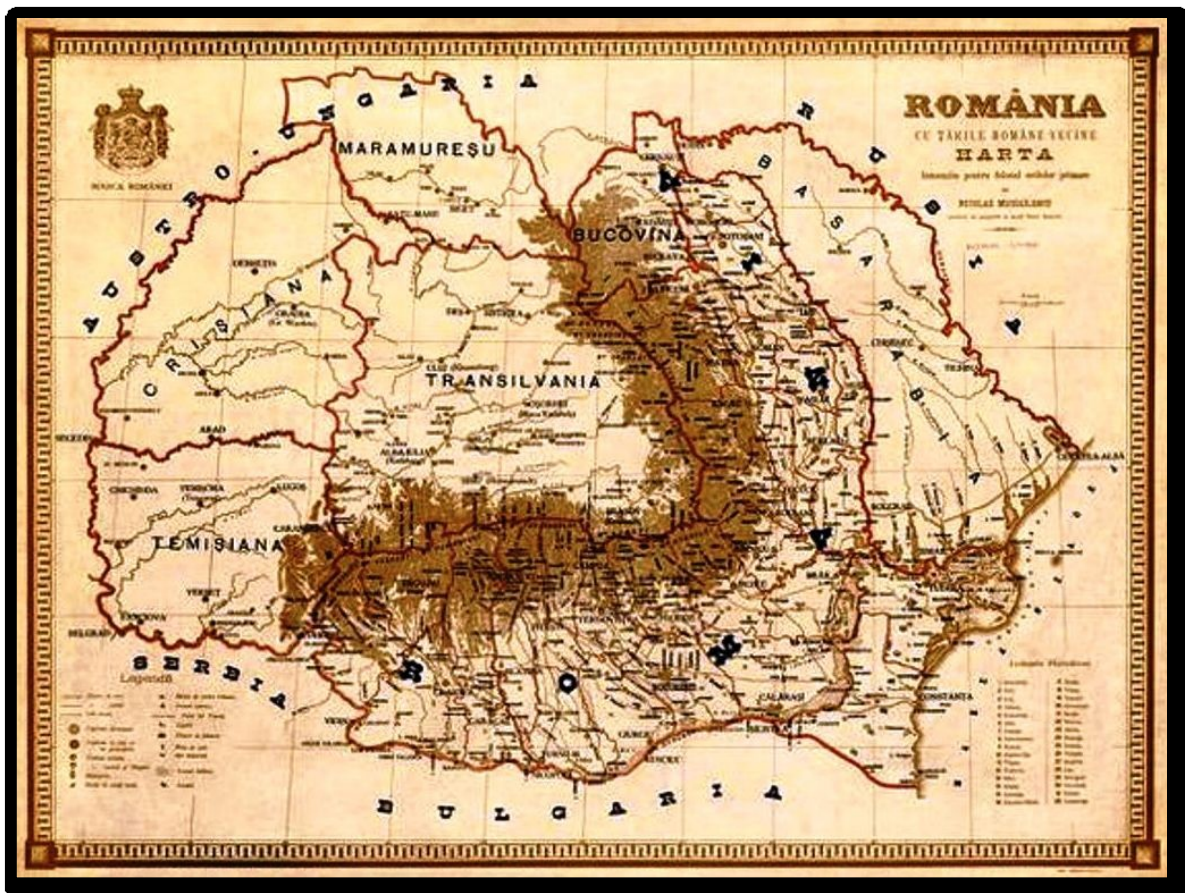
² Ștefan Pascu, Ion Popescu - Puțuri (coordonatori principali). *1918 la Români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România 1 Decembrie 1918*, volumul VIII, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 83.

³ *Ibidem*, p. 83.

SÂNGEORZ BĂI ȘI MAREA UNIRE DE LA 1 DECEMBRIE 1918

punct de vedere juridic rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia ar fi putut fi considerată fără valoare. Localitatea Sângeorz-Băi a dat mari personalități, care au jucat un rol important în pregătirea Adunării Naționale de la Alba Iulia și realizarea României Mari. După Primul Război Mondial drumurile lui Laurențiu Oanea și Solomon Haliță s-a despărțit, iar cei doi nu s-au mai înțeles. Laurențiu Oanea a devenit membru marcant al Partidului Național Țărănesc și senator în Parlamentul României. Solomon Haliță a fost numit prefect al județelor Iași și Bistrița-Năsăud de către Partidul Național Liberal. Fiecare cu destinul lui. Din păcate noi românii facem din rivalitatea politică o dușmănie personală. Aceasta este boala noastră.

Unirea din anul 1918 reprezintă o apoteoză a poporului român. Românii s-au unit politic pentru că erau uniți sufletește. Ei au realizat unirea sperând și la o viață mai bună. Poporul român merită o viață mai bună. Pe măsura trecerii ei viața devine istorie. Azi nu conștientizăm acest lucru și nu ne organizăm viața așa cum trebuie. Viața Ca să avem o viață mai bună trebuie să facem lucrurile mai bine, să ne promovăm valorile, să fim mai buni. Făcând ceea ce este bine în viață facem ceea ce este bine pentru țară. A te ghida după sloganul lasă că merge și așa, lasă să facă altul, nu ne face deloc bine. O țară în care oamenii o duc mai bine este o țară în care oamenii sunt uniți, o țară care își promovează valorile, o țară care are o economie puternică. Unirea trebuie consolidată prin întărirea României, prin întărirea ei economică în primul rând. Numai așa vom ajunge să fim mulțumiți, iar lucrurile se vor așeza în matca lor firească.

ALEXANDRU HALIȚĂ

contemporan al unirii

TEODOR TANCO*

A făcut parte din acea generație despre care la Adunarea Națională din Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918 Iuliu Maniu spunea: „... că suntem învredniciți de soartă, să ajungem tocmai noi ziua sfântă de azi, și după atâtea suferințe ale înaintașilor noștri, tocmai noi să fim împărtășiți de o atât de mare înălțare sufletească”. A aparținut nu numai generației care trăise fericita zi a Unirii, ci tocmai părții celei mai active (și nevăzute) care prin fapta zilnică educativă și patriotică o înfăptuise și apoi o consolidase prin travaliul zilnic încă vreo două decenii.

Alexandru Haliță s-a născut la 24 ianuarie 1862, venind pe lume într-o zi istorică cu destin de a-i fi corolar vieții fapta întregirii totale a neamului său. Începu instrucția temeinică încă în școala trivială a Sângeorzului, urmând la trei pași distanță pe fratele său mai mare, Solomon Haliță. Și tot în

urma acestuia, cu trei clase, începu și studiile liceale la Năsăud. Pe primele trepte fusese la înălțimea fratelui obținând calificativul de eminent. Prezentase în cadrul Societății literare încă din clasele mici două referate: *Critică asupra operatului „Concordia parvae res crescunt, discordia etiam dilabuntur”* (În armonie chiar și lucrurile mici cresc, spre deosebire chiar și cele mai mari dispar, s.n.) de N. Pop, la 28 noiembrie 1880, și *Critică la „Muzica națională la Români”* de R. Ionașcu, în ședința din 14 februarie 1882. Ceva se petrecuse în structura biopsihică a elevului, că foarte bun, ajungând să termine studiile secundare și treptat îi slăbise elanul și coborî sub ștacheta de elev să obțină la examenul de maturitate aprecierea numai de „maturu”, în timp ce Solomon fusese declarat „maturu cu lauda”. De aceea lăsa impresia că se va mulțumi cu studiile acestea, cu atât mai mult că se prezentă voluntar pentru îndeplinirea stagiului militar. Altă surpriză fusese pentru toți, când se înscriesese la Academia Teologică din Gherla (1884-1888). Iar a treia surpriză o produse la absolvirea teologiei când trecu student la Universitatea din Cluj, specialitatea română și maghiară, unde în ianuarie 1893 își susținu examenul de censură (licență), iar în decembrie 1894 obținu și diploma de profesor.

* Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva – Memoria istoriei, vol. IV*, Bistrița, 1981, pp. 226-229.

TEODOR TANCO

Încă de la 1 septembrie 1891 ajunse profesor practicant la liceul din Năsăud și de această școală se legă pentru toată durata activității didactice. După dobândirea atestatelor, în 1893, el fu numit profesor suplinitor la cele două materii, dar mai pretind la clasa I și limba latină. Bine pregătit profesional și harnic, directorul Paul Tanco îi încredințează din partea corpului profesoral conducerea societății de lectură a școlărilor, care acum nu mai purta numele „Virtus Romana Rediviva”, fiind interzis. Alexandru Haliță continuă și lărgeste activitatea acesteia și în anul școlar 1893/94 a ținut „unsprezece ședințe, dintre care una a fost de constituire, iar zece literare. În aceste ședințe s-au cetit 12 operate originale, 4 traduceri și s-au declamat mai multe poezii. În preseara anului nou societatea școlărilor a dat o serată literară”. El a mai revenit de câteva ori la conducerea acestei societăți și tot cu aceeași competență și dăruire a îndrumat minunatul organism al vieții spirituale al școlărilor.

După douăzeci de ani de profesorat, Alexandru Haliță își întrerupse activitatea la liceu trecând în postul de vicar al Năsăudului rămas vacant prin decesul lui Ciril Deac. În vremea aceea însă, de când el se stabilise la Năsăud (1893) și până la izbucnirea primului război mondial (1914), prin casa lui a trecut de mai multe ori poetul George Coșbuc care venea pe meleagurile natale. Întoarcerile lui legale sunt atestate și probate, cunoscute ca date biografice. Dar presupuse fiind și parțial dovedite și întoarcerile lui clandestine, și cu opriri tot la familia Haliță în Năsăud, rămâne a fi studiat și limpezit acest capitol controversat. Se consumase între timp evenimentul care implicase și poporul român, războiul, și începu marea bătălie politică și diplomatică pentru Unire. Alexandru Haliță, dispunând și de bune și directe legături cu Țara prin fratele Solomon stabilit în înalte ierarhii de conducere a învățământului din România, se situă în primele rânduri și de data aceasta tribună fiindu-i amvonul, desfășură o amplă mobilizare și pregătire a conștiinței românești pentru ceasul fierbinte al istoriei. Măsura toată de patriot și român trebuie că și-a dat-o cu prisosință în acest moment istoric și trebuie că a făcut-o la modul impresionant. Iar pentru a lărgi cadrul Unirii la nivelul integrării sufletești, trecu iar la tribuna școlii și din „22 noiembrie 1920, când în România întregită fiind nevoie de puteri didactice bine pregătite, care erau așa de puține, a intrat din nou în serviciul liceului nostru, pe care l-a slujit cu devotament și din toate puterile până la pensionarea D-sale, întâmplată la 1 septembrie 1928”¹.

Palpitanta activitate desfășurată de acest bărbat vrednic a binemeritat stima semenilor și aprecierea lor, căci se retrăgea în pensie după: „O viață de muncă și jertfe neostenite pe altarul culturii naționale și în via Domnului, muncă recunoscută de Guvernul țării prin acordarea de diferite distincții, dar mai mult răsplătită prin conștiința datoriei împlinite”².

---

¹ *Anuarul Liceului Grăniceresc „George Coșbuc”*, Năsăud, 1929, p. 4.

² *Ibidem*, pp. 4-5.

Unirea Transilvaniei cu România

DR. FLORIN SALVAN*

Comitetul Executiv al partidului Național Român a creat, la ședința sa din 12 octombrie 1918, din sânul său, un organ executiv, în „directoriu”, format din șase membri, cu misiunea de a aduce la îndeplinire prevederile impuse în „Declarație”, aprobată cu acel prilej. În acest subcomitet au intrat: dr. Alexandru Vaida Voevod, dr. Vasile Goldiș, dr. Ștefan Cicio-Pop, dr. Aurel Vlad, dr. Iuliu Maniu și Ion Suciuc¹.

Unii dintre aceștia, dr. Alexandru Vaida Voevod, dr. Ștefan Cicio-Pop și dr. Aurel Vlad, plus dr. Aurel Lazăr și dr. Ioan Erdély au participat la unele tratative la Budapesta, cu Károlyi Mihály președintele Consiliului Național maghiar, constituit la 25 octombrie 1918. Tema acestor tratative purtate în ultima decadă a lunii octombrie, a fost, afirmă Károlyi Mihály, autonomia Transilvaniei. Tratativele n-au dat roade. Károlyi Mihály a fost nemulțumit că delegații Partidului Național Român cereau „o extrem de largă autonomie”² pentru românii din Transilvania. Aceasta, afirmă președintele Consiliului Național Maghiar „ar fi dus la o mult mai slabă legătură <a Transilvaniei> cu Ungaria, decât am fi dorit noi”³.

Cel mai important moment, după citirea „declarației” amintite, în parlamentul din Budapesta, a fost constituirea Consiliului Național Român Central, în noaptea de 30 spre 31 noiembrie 1918, la Budapesta. Dr. Alexandru Vaida Voevod, dr. Aurel Lazăr, dr. Aurel Vlad și dr. Vasile Goldiș au urzit acest consiliu, de comun acord cu Ion Flueraș, Enea Grapini și Tiron Albani, membri ai Partidului Social-Democrat. Socialiștii susțin că această inițiativă le aparține lor.

Consiliul Național Român Central s-a format pe principiul parității. Au intrat, astfel, în acest consiliu șase membri ai Partidului Național Român și anume dr. Alexandru Vaida Voevod, dr. Teodor Mihali, dr. Vasile Goldiș, dr. Ștefan Cicio-Pop, dr. Aurel Vlad și dr. Aurel Lazăr și șase din partea Partidului Social-Democrat. Aceștia erau: Ion Flueraș, Iosif Jumanca, Enea Grapini Bazil Surdu, Tiron Albani și Iosif Renoiu⁴.

Cu puțin mai înainte, dr. Alexandru Vaida Voevod a fost chemat în audiență de arhiducele Joseph. Acesta i-a comunicat fruntașului politic ardelean că va recunoaște toate drepturile românilor, cu condiția ca românii să se abțină de la orice acțiune „în contra

* Articolul face parte din lucrarea a căror autori sunt Florin Salvan (născut în Sângeorz-Băi), Horia Salcă, *Dr. Alexandru Vaida Voevod, europeanul. 1872-1920*, Editura Transilvania Expres, Brașov, 2002, pp. 333-348.

¹ Silviu Dragomir, *Un sfert de veac de la unirea Transilvaniei*, în „Transilvania”, Sibiu, Anul LXXIV, 1943, nr. 11-12, p. 805.

² Miron Constantinescu, *Actul Unirii. 1 Decembrie 1918*, în „Desăvârșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie”, sub redacția prof. univ. Miron Constantinescu, prof. univ. Ștefan Pascu, București, 1968, p. 370.

³ *Ibidem*; Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român 1918*, II, București, 1983, p. 69.

⁴ Ștefan Pascu, *op. cit.*, pp. 86-88.

DR. FLORIN SALVAN

integrității teritoriale ale Ungariei”¹. Dar dr. Alexandru Vaida Voevod a respins oferta arhiducelui. El i-a răspuns: „națiunea română privește lucrurile din punct de vedere al declarațiunii făcute în Parlament. Ea dorește să poată exercita dreptul de autodeterminare recunoscut de reprezentanța externă a monarhiei; în linii generale națiunea română dorește să dispună ea însăși de soarta ei și, în legătură cu aceasta, să aibă reprezentanții ei la Congresul de pace”. Și în continuare adăugase: „Dreptul hotărârilor decisive este exclusiv în mâna Adunării Naționale românești”². [...].

Consiliul Național Român Central recunoscut oficial de guvernele de la Viena și Pesta³ a publicat, îndată după constituirea sa un manifest prin care cheamă poporul la luptă. „Revoluția a învins”⁴, anunță manifestul. „S-a constituit Consiliul Național Român”⁵ se mai spune în acest manifest. El este „unicul for care reprezintă dorința poporului român”⁶.

Sediul acestui nou „guvern” al Transilvaniei până la 1 decembrie 1918, a fost din 2 noiembrie 1918 la Brad, în locuința lui dr. Ștefan Cicio-Pop. el a fost și președintele Consiliului, iar Gheorghe Crișan, secretar general⁷.

Consiliul Național Român Central și-a impus, de la început, autoritatea. Dr. Ștefan Cicio-Pop a cerut românilor din toate colțurile Transilvaniei, printr-un articol, intitulat „Către națiunea română”⁸, să creeze consilii naționale locale, județene, orășenești și comunale și gărzi naționale. Rostul acestor consilii și gărzi naționale era să apere ordinea, siguranța, liniștea și averea oamenilor. Gărzile naționale, formațiuni paramilitare, urmau să oprească jafurile și omorurile pe care le comiteau unele elemente naționalist-șovine maghiare⁹. „Consiliile și gărzile naționale, instalate de la Satu Mare la Brașov și de la Timișoara până la Bistrița, restabilesc ordinea, încheie tranzacții provizorii cu grupurile etnice alogene, ocrotesc organele administrative, supraveghează lucrările de demobilizare a armatei și îngrijesc transportul soldaților la căminele lor”¹⁰.

Dr. Alexandru Vaida Voevod a elaborat și el o „directivă” în acest sens, numită și „instrucțiuni”. Momentul acesta l-a prins în „Memoriile” sale în felul următor: „Apoi am redactat <<instrucțiunile>> tipărite la tipografia din Dej, a lui Goldstein ori Bernat și iscălite de Mihali. Aceste <instrucțiuni> le-am expediat prin tânărul avocat <Laurențiu> Oanea (din Sângeorgiul Român, unde-i zice Zdrobău), în toate comitatele, spre asigurarea coordonării acțiunii identice, a mișcării revoluționare”¹¹. Două idei se desprind din aceste afirmații. Autorul acestor instrucțiuni este dr. Alexandru Vaida Voevod. Dar textul a fost iscălit de

¹ Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și unirea Transilvaniei cu România*, Cluj, 1926, p. 54; Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, 1994, p. 90.

² Dumitru Preda, în *op. cit.*, p. 90; Cf. G. Iancu, G. Cipăianu, *la consolidation de l'union de la Transylvanie et de la Roumanie (1918-1919). Témoignage français*, Bucarest, 1990, pp. 125-126.

³ Dumitru Preda, în *op. cit.*, p. 90.

⁴ Ștefan Pascu, *op. cit.*, II, p. 86.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 87.

⁷ *Ibidem*, p. 91.

⁸ Dr. Aurel Galea, *Formarea și activitatea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria (2 decembrie 1918-10 aprilie 1920)*, Târgu-Mureș, 1966, p. 77.

⁹ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. III, ediția a II-a, 1925, p. 268; Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 808; Vezi pe larg la Miron Constantinescu, în *op. cit.*, pp. 372-380; Ștefan Pascu, *op. cit.*, II, pp. 93-115.

¹⁰ Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 808.

¹¹ Alexandru Vaida Voievod, *Memorii*, vol. I, Prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Alexandru Șerban, Cluj-Napoca, 1994, p. 270.

Unirea Transilvaniei cu România

dr. Teodor Mihali. Din această cauză unii autori consideră că dr. Teodor Mihali este autorul „directivei”¹ elaborate, în realitate, de dr. Alexandru Vaida Voevod.

Mai aducem un argument că paternitatea acestei „directive” intitulată „spre orientare” aparține lui dr. Alexandru Vaida Voevod. Pe exemplarul original, scris de dr. Alexandru Vaida Voevod, el a făcut această însemnare importantă: „Brouillonul, după care, în Dej, am dictat, în 3.XI.1918, <<spre orientare=direktivă>>, iscălită de Mihali”². Forma grafică a însemnării de mai sus este identică cu textul „directivei”. Nu mai este, deci, nici un dubiu că autorul „directivei” este dr. Alexandru Vaida Voevod³. Înfățișăm, în linii mari, cuprinsul „directivei”.

Autorul accentuează chiar de la început o problemă, să zicem, de ordin „ideologic”. Atât Consiliul Național Român Central, cât și consiliile naționale județene, orășenești și comunale trebuie să se sprijine, în toate activitățile lor, numai pe „Declarația” de autodeterminare a românilor din 18 octombrie 1918. Românii au dreptul, după veacuri de robie și de umilință, la libertate națională. Nimeni nu-i mai poate împiedica pe români, în noul orizont politic european, să meargă până la capăt pe această cale.

Dr. Alexandru Vaida Voevod a constatat, apoi, că sunt numeroase forțe ascunse și interesate, care răspândesc prin presa maghiară, tot felul de „bazaconii” și de minciuni despre români, despre conducătorii lor. De aceea „Directiva” subliniază că numai ceea ce apare în publicațiile românești, și anume „Adevărul”, „Gazeta Poporului” și sub iscăliturile Consiliului Național Român Central, ale biroului și ale membrilor săi corespunde adevărului.

Consiliului Național Român Central e dator, se spune în „Directivă”, să se preocupe de forma viitoare de guvernământ a României, monarhie ori republică. Consiliului Național Român Central nu este subordonat Consiliului Național Maghiar. Activitatea sa este independentă de acestuia.

„Directiva” accentuează, de asemenea, că toate organele Consiliului Național Român Central sunt datoare să ia măsurile corespunzătoare pentru asigurarea liniștii publice, a siguranței și averii oamenilor, în acord cu reprezentanții organizațiilor similare ale celorlalte neamuri. Dr. Alexandru Vaida Voevod insistă, în fine, în „Directivă”, ca românii să nu comită jafuri, crime, brutalități, etc. față de neromâni. Toate dușmăniile personale și locale trebuie să înceteze. Nu se pot ierta, însă, trădătorii de neam. Dar exclusivă competență a congresului națiunii române și nu și-l poate aroga astăzi nici Comitetul, nici Consiliului Național Român și cu atât mai puțin un particular⁴.

Consiliului Național Român Central, din care făcea parte și dr. Alexandru Vaida Voevod, s-a simțit dator, ca „guvern legitim al teritoriilor românești din monarhia ce se lichida”⁵, să-și precizeze raporturile sale cu guvernul maghiar. La 10 noiembrie 1918, el adresează guvernului din Budapesta o notă ultimativă ca să îi transmită, de îndată, deplina putere de guvernare asupra teritoriilor locuite de români din Ardeal, banat și Țara Ungurească. Datele demografice sunt clare. Românii dispun, în 18 județe din cele 23 de județe revendicate, de majorități nediscutabile⁶.

Dar tratativele purtate pe această temă, la Arad, între 13-15 noiembrie 1918, între delegația română și cea maghiară se încheie fără nici un rezultat. Oszkár Jászi, sociolog,

¹ Vezi Ștefan Pascu, *op. cit.*, II, p. 101; Aurel Galea, *op. cit.*, p. 77.

² *Documentul III*. Originalul se află în arhiva personală a domnului Alexandru Salcă din Brașov, care l-a salvat.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 370.

⁶ Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 812; Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 370.

DR. FLORIN SALVAN

ministrul naționalităților, conducătorul delegației maghiare, care pledase în ultimul deceniu și pentru cauza dreaptă a românilor din Transilvania, s-a pronunțat acum pentru o soluție perimată; integritatea Ungariei.

Oskar Jaszi a propus să se creeze în Transilvania, în locul comitetelor, blocuri naționale, în stil cantonal elvețian, cu autonomii separate. Toate blocurile autonome urmau să rămână în legătură cu statul ungar. Delegația maghiară contestă drepturile istorice ale românilor asupra teritoriilor revendicate. Guvernul ungar se menține pe principiul suveranității maghiare¹.

Delegația română formată din dr. Aurel Lazăr, dr. Vasile Goldiș, dr. Aurel Vlad, a respins propunerile delegației maghiare cu argumente istorice, demografice și logice. Răspunsul decisiv l-a dat dr. Iuliu Maniu, care sosise de la Viena, tocmai în toiul discuțiilor. El a exprimat ceea ce simțeau toți românii în acele clipe. Națiunea română vrea să-și aibă statul său propriu și suveran. Națiunea română vrea să-și înfăptuiască suveranitatea sa națională și de stat peste întreg teritoriul locuit de români în Ardeal și Țara Ungurească².

Pozițiile celor două părți sunt ireconciliabile. Tratatul se întrerup pe 15 noiembrie 1918. Poporul român se consideră, de la această dată, definitiv despărțit de statul ungar³.

La un moment dat, în timpul discuțiilor, Oskar Jaszi i-a amenințat pe români. Încheierea păcii, spunea el, stă nu în mâna lui Foch, ci în mâna republicilor sovietice europene ale muncitorilor⁴.

„Armistițiul” încheiat separat de Ungaria, la 13 noiembrie 1918, la Belgrad, cu generalul Franchet d'Esperey, comandantul trupelor din Orient în numele Antantei, a avut urmări nefavorabile asupra tratatelor de la Arad. Să spunem mai întâi, că românii nici n-au participat la tratatele de „armistițiu”. Acest „armistițiu” s-a încheiat, așadar, cum spunea Iuliu Maniu, „fără știrea și fără consimțământul nostru”⁵.

„Armistițiul” de la Belgrad a avut urmări foarte grave pentru românii din Transilvania. El taie Transilvania în două părți, printr-o linie demarcațională pe Valea Mureșului. S-au ignorat astfel orice considerente de ordin etnic, istoric, economic și geografic.

Mai târziu, dr. Alexandru Vaida Voevod a criticat acest armistițiu într-un raport înaintat Conferinței de Pace de la Paris. El a subliniat că armistițiul de la Belgrad încalcă chiar prevederile tratatului de alianță, încheiat de România cu Aliații la 4 august 1916, care garanta drepturile legitime ale românilor peste toate teritoriile locuite de ei. România nu poate ocupa, conform acestui „armistițiu”, care este mai mult o „convenție militară”, numai un sfert din teritoriul garantat prin tratatul din 1916. „Armistițiul” admite un lucru foarte grav pentru români, și anume ca administrația ungară să funcționeze, în continuare, la nord de linia demarcațională de pe Valea Mureșului, până la Conferința de Pace⁶. Transilvania trăiește, de acum înainte, într-un ritm măreț de viață națională, dar totodată și tragic. Oamenii sunt, spunea Tudor Vianu, nu numai moștenitorii istoriei, ci și creatorii ei⁷. Generația de români

¹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, pp. 371-373; Silviu Dragomir, *op. cit.*, pp. 810-811.

² Constantin Kirițescu, *op. cit.*, pp. 372-373; Silviu Dragomir, *op. cit.*, pp. 811-813.

³ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 373.

⁴ *Ibidem*, p. 371.

⁵ Iuliu Maniu, *Scrisoare către Octavian Goga, 23 februarie 1919*, în Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *R. W. Seton-Watson și românii 1906-1920*, București, 1988, p. 504.

⁶ *Documentul nr. XXXIX*. Originalul în arhiva personală a familiei Alexandru Salcă din Brașov, care l-a salvat.

⁷ Tudor Vianu, *Jurnal*, ediția a II-a, București, 1970, p. 308.

Unirea Transilvaniei cu România

ardeleni de atunci are meritul că a fost pregătită pentru realizarea istorică pe care i-a rezervat-o istoria: unirea Transilvaniei cu România¹.

Masele populare românești din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș au fost chemate, în ziua de 21 noiembrie 1918, să vină la Alba-Iulia, în ziua de 1 decembrie 1918, la adunarea națională. Națiunea română este chemată să-și exprime aici voința ei de „liberă dispozițiune”², hotărâtă de ea, prin „Declarația” făcută, la 18 octombrie, în parlamentul ungar. Consiliile Naționale aleg, într-un nepotolit entuziasm, un număr de 1.228 de delegați cu „Credenționale”, din toate categoriile sociale și profesionale³. „Veniți la Alba-Iulia”, un număr de 130-150 de mii de oameni⁴. (...).

Ion Clopoțel relevă, într-adevăr, că în vremea când se pune la cale Adunarea Națională, dr. Teodor Mihali a trimis arădenilor o scrisoare, în legătură cu adunarea Națională, iscălită și de dr. Alexandru Vaida Voevod. Redăm, după Ion Clopoțel, câteva aspecte cuprinse în această scrisoare. Autorii scrisorii se tem că viața oamenilor care vor pleca la Alba-Iulia ar fi în pericol. Dețin mai multe informații în acest sens. Știu că ungurii și secuii pregătesc mai multe acțiuni criminale împotriva participanților la adunarea Națională. Cu alte cuvinte, ungurii fac „pregătiri... de măcel”⁵. Iar „secuii vor arunca în aer trenurile <care merg> către Alba-Iulia. Va fi vărsare de sânge”⁶. Primejdia nu e, deci, mică. Atmosfera e vulcanică. Pe deasupra, iarna este grea.

Temerile celor doi autori ai scrisorii nu erau neîntemeiate. Ei cunoșteau numeroase abuzuri, jafuri, atrocități, crime, comise de maghiari și de secui în Ardeal, Banat, Bihor și Maramureș. (...).

Aceste permanente amenințări, jafuri, crime, etc. au presărat, deci, societatea românească transilvană cu numeroase puncte și zone mai mult decât tragice. Nu e de mirare că dr. Alexandru Vaida Voevod și dr. Teodor Mihali și-au exprimat, cu bună credință, teama că ungurii și secuii vor semăna și drumul spre Alba-Iulia cu mult sânge românesc. Scrisoarea trimisă de dr. Teodor Mihali și dr. Alexandru Vaida Voevod arădenilor este o chemare la prudență, precauțiune, pe care nu o condamnăm.

De altfel, chiar arădenii se arătau îngrijorați de atmosfera de nesiguranță ce plutea deasupra românilor transilvăneni. Ei s-au liniștit după ce dr. Ion Pop, locotenent, președintele Consiliului Național din Alba-Iulia, i-a asigurat că a luat toate măsurile necesare ca Adunarea să se desfășoare în deplină siguranță⁷. (...).

Crimele comise de unguri împotriva românilor erau însoțite și de acțiuni „bolșevice”. Dr. Alexandru Vaida Voevod a citat în scrisoarea sa din 10 noiembrie 1918, către dr. Iuliu Maniu, câteva fapte concrete de această natură. Bolșevismul era propagat în Transilvania, din Răsărit de bolșevicii ruși, iar din Vest de bolșevicii unguri. Civilizația și cultura românească și chiar unirea Transilvaniei cu România era în mare pericol. Dar și Europa Centrală era amenințată de bolșevism.

În acest orizont „bolșevic” amenințător, dr. Alexandru Vaida Voevod și dr. Teodor Mihali au trimis, la Iași, guvernului român, două solii cu misiuni speciale. Prima delegație a

¹ Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 800.

² Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 107.

³ Vezi pe larg la Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, II, pp. 136-151.

⁴ *Ibidem*, pp. 171-174.

⁵ Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 102.

⁶ *Ibidem*, pp. 102-103.

⁷ Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 102.

DR. FLORIN SALVAN

fost alcătuită din locotenentul I. Popovici și avocatul Boeriu¹. Ziarul „Epoca” din Iași anunța, în 30 octombrie/12 noiembrie 1918, sosirea acestei delegații, trimisă de dr. Alexandru Vaida Voevod și dr. Teodor Mihali². Delegația a predat noului prim-ministru, generalul C. Coandă, un mesaj, în care se arăta că „voința românilor de peste munți este unirea lor cu România”³. Au cerut totodată ca armata română să intre în Ardeal ca să stăvilească actele criminale pe care le comit „bandele de ucigași și jefuitori unguri”⁴ și să „oprească bolșevismul”⁵.

Emisarii ardeleni s-au întâlnit, între alții, și cu Nicolae Iorga. Marele istoric a fost impresionat neplăcut de veștile pe care i le-au adus membrii acestei delegații. El le-a consemnat, în esență, în „Memoriile” sale. „Seara, scrie el, vine la mine locotenentul Popovici și avocatul Boeriu, delegați din Dej de Mihali a cere intrarea trupelor noastre. Bolșevismul pătrunde. Autoritățile revoluționare puse prin sate au organizat o gardă care scoate pușca contra surtucarilor. Se împart proprietățile străinilor, scoși din sat cu termen de plecare în câteva ceasuri. E vorba și de o împărțire a pământurilor moșierești”⁶.

La 17 noiembrie, Vintilă Brătianu afirma la fel: „Au venit și trimișii... celor din Transilvania de la Mihali și Vaida... cerând ajutorul cât mai repede al armatei române pentru a opri bolșevismul”⁷. (...).

Al doilea delegat trimis de dr. Alexandru Vaida Voevod, dr. Teodor Mihali și de dr. Iuliu Hossu, episcop unit al Gherlei, la Iași, a fost avocatul dr. Laurențiu Oanea, din „Țara Năsăudului”. El a stat în Iași câteva zile, până la 1/14 noiembrie 1918. A predat din partea lui dr. Alexandru Vaida Voevod, dr. Teodor Mihali și de dr. Iuliu Hossu, o scrisoare Ion I. C. Brătianu ca guvernul să trimită armata în Ardeal. Ion I. C. Brătianu și-a dat seama de însemnătatea momentului pe care-l trăia. De aceea a trimis și el autorilor scrisorii primite, prin dr. Laurențiu Oanea, un răspuns, datat 1/14 noiembrie 1918⁸. Cuprinsul acestei scrisori este cel ce urmează.

Ion I. C. Brătianu își exprimă, de la început, bucuria că se îndeplinește cea mai sfântă aspirațiune a neamului nostru. Deși neamul nostru a fost despărțit, el se regăsește acum, „cu aceeași simțire și cu același gând”⁹. Dar este urgent ca încercările „vrăjmașe ale unguirilor, ale anarhiei, ale demagogiei”¹⁰ să fie înfrânte de organizația națională de pe Valea Someșului Mare prin „propagandă și forță”¹¹. Pentru aceasta este imperios necesar ca toate sufletele și toate ținuturile să fie unite „în jurul regelui”¹² care ține drapelul „simbol al acestei uniri”¹³. Arată, în continuare, câteva principii de organizare social-politică. Acestea sunt: libertate și dreptate pentru toți oamenii, indiferent de neamuri, religie; apoi dezvoltarea largă a democrației, reforme electorale și agrare¹⁴ și condiții de viață pentru muncitori¹.

¹ Nicolae Iorga, *Memorii*; apud Miron Constantinescu, *op. cit.*, p. 386

² Dumitru Preda, *op. cit.*, p. 97.

³ *Ibidem*.

⁴ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 375.

⁵ Miron Constantinescu, *op. cit.*, p. 386.

⁶ Nicolae Iorga, *Memorii*; apud Miron Constantinescu, *op. cit.*, p. 386.

⁷ Apud C. Nuțu, A. Egyed, *op. cit.*, p. 443.

⁸ Ioan Georgescu, *Momente din viața bisericii unite în ultimii zece ani*, în „Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul. 1918-1928”, vol. II, București, 1929, p. 786; Ștefan Pascu afirmă că Solomon Haliță a dus acest răspuns (Făurirea statului național român, II, p. 136).

⁹ Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 784.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

Unirea Transilvaniei cu România

La chemarea ce se aude pe buzele tuturor românilor ca „să vie armata românească”², Ion I. C. Brătianu răspunde că „se grăbește trimiterea forțelor armate precum ați dori”³.

România, într-adevăr, a declarat mobilizarea armatei, la 10 noiembrie 1918, la chemarea Franței⁴. În aceeași zi, generalul Eremia Grigorescu, noul ministru de Război în guvernul condus de generalul C. Coandă, a dat un ultimatum mareșalului Mackensen să evacueze România⁵. Unii istorici susțin că acest ultimatum conține, totodată, și o declarație de război adresată Germaniei⁶.

A doua zi, în 11 noiembrie 1918, a semnat armistițiul și Germania⁷.

Guvernul român din Iași a trimis la Dej doi emisari ai săi, pe profesorul Solomon Haliță, originar din „Țara Năsăudului”, și pe dr. Ioan Bordea, tot ardelean. Misiunea acestora era să ia legătură cu dr. Alexandru Vaida Voievod și cu dr. Teodor Mihali și prin ei cu Consiliul Național de la Arad și apoi să informeze guvernul din Iași despre toate mișcărilor din Ardeal⁸.

Consiliul Național Român Central a trimis și el două delegații la Iași. Prima alcătuită din dr. Nicolae Bălan, profesor, viitorul mitropolit al Ardealului, și căpitanul Victor Precup, a sosit la Iași la 16 noiembrie 1918⁹. La 10/23 noiembrie 1918, căpitanul Victor Precup a dus de la Iași, cu aeroplanul, la Blaj, trei mesaje. Unul era o scrisoare, adresată din Iași, de dr. Nicolae Bălan, la 7/20 noiembrie 1918, către Vasile Goldiș¹⁰. Scrisoarea aceasta este deosebit de importantă. Prezentăm în linii mari cuprinsul ei.

Autorul, dr. Nicolae Bălan, arată de la început, că România, de comun acord cu Alianții, a dat ordin armatei române, la 20 noiembrie 1918, să treacă Carpații¹¹. Pe baza convorbirilor purtate cu generalii Coandă și Prezan, cu I.I.C. Brătianu, N. Iorga, etc., cu miniștrii Franței, Marii Britanii și SUA și pe baza audienței la Regele Ferdinand, dr. Nicolae Bălan face, în continuare, Consiliului Național Român Central mai multe sugestii.

Acestea sunt următoarele:

1. Să întreprună orice tratative cu guvernul maghiar;
2. Să se proclame alipirea necondiționată a Transilvaniei la România. Ministrul Franței crede că plebiscitul e de prisos dacă unirea se face acum, până la intrarea armatei române;
3. Și el, Nicolae Bălan, a arătat că e de prisos a se face plebiscit în Ardeal, unde s-a conceput prima dată ideea națională;
4. Populația să ajute armata cu alimente. Gărzile naționale să susțină ordinea în dosul frontului¹²;

¹ *Ibidem*, p. 785.

² Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 376.

³ Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 785; Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei – 1 decembrie 1918*, p. 131; Dumitru Preda, în *În apărarea României Mari...*, p. 97, afirmă că Laurențiu Oanea este primul emisar trimis de someșeni la Iași. Noi am optat totuși pentru varianta expusă.

⁴ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 318.

⁵ *Ibidem*, p. 319.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Albert Malet, Jules Isaac, *Histoire contemporaine depuis le milieu du XIX-e siècle. Classes de philosophie et de mathématiques*, Librairie Hachette, Paris, 1913, p. 730.

⁸ Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei – 1 decembrie 1918*, p. 132; Dumitru Preda, *op. cit.*, p. 98.

⁹ Miron Constantinescu, *op. cit.*, p. 385.

¹⁰ Publicată de dr. Coriolan Suciuc sub titlul *Două documente istorice din noiembrie 1918*, în „Transilvania”, Sibiu, Anul LXXIV, 1943, nr. 11-12, pp. 876-879.

¹¹ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, II, p. 135; Dr. Coriolan Suciuc, *op. cit.*, p. 877.

¹² Dr. Coriolan Suciuc, *op. cit.*, p. 878-879.

DR. FLORIN SALVAN

5. Să se dea expresie dinasticismului nostru tradițional;
6. Proclamarea unirii să se facă fără nici o rezervă. Ar fi greșit să se păstreze vreo autonomie în cadrul statului român;
7. Să ia legătura cu sașii, șvabii și cu secuii;
8. Proclamația de unire să fie redactată în mai multe exemplare. Un exemplar să ajungă la Iași¹.

Cuprinsul acestei scrisori este asemănător cu al scrisorii trimise de I.I.C. Brătianu în 1/14 noiembrie 1918.

A doua delegație a C.N.R.C., formată din George Crișan și Teodor Roxin, a plecat la Iași în 16 noiembrie 1918. Misiunea ei era de a duce guvernului de la Iași mesajul C.N.R. și de a-l informa despre pregătirile făcute pentru proclamarea unirii².

Pregătirile fiind făcute, Marele Sfat al Națiunii Române din Ungaria și Transilvania, convoacă în 20 noiembrie 1918 Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia³. Această convocare apare a doua zi, 21 noiembrie, în ziarul „Românul” din Arad.

Propunerile chibzuite, făcute de dr. Alexandru Vaida Voevod la Conferința preliminară, ținută în 30 noiembrie 1918 la Alba-Iulia, când s-a discutat proiectul de hotărâre a Marii Adunări Naționale⁴, elaborat de Vasile Goldiș⁵, au fost acceptate de mai mulți delegați.

În proiectul de program era un punct separat, punctul al III-lea, care prevedea ca teritoriile locuite de românii din Ardeal, Banat și Țara Ungurească să aibă autonomie proprie⁶. Primul a luat cuvântul dr. Alexandru Vaida Voevod. El s-a pronunțat contra autonomiei. El susține, deci, ideea unirii fără condiții. Unirea condiționată, afirmă el, nu este unire. Tot ce este condiționat nu este desăvârșit⁷. Cu ce încredere, adaugă el, vor primi „puterile și România unitatea noastră”⁸. Cei interesați ar putea susține, argumenta el, la tratatul de pace, că ei ar oferi Transilvaniei o situație mai favorabilă decât cea pe care ar avea-o în statul român. Ar fi o greșeală ireparabilă cu repercusiuni în viitor⁹.

Dr. Alexandru Vaida Voevod a făcut propunerea următoare: „Până la întrunirea Constituantei, reprezentată prin totalitatea neamului românesc unitar într-o singură țară, rămâne ca afacerile să se conducă prin reprezentanți aleși de Marea Adunare Națională”¹⁰. I. Broșu, Z. Pâclișanu, Aurel Lazăr, S. Dragomir, C. Brediceanu, dr. Petru Groza, L. Oanea, Ilie Lazăr, Ioan Harșia și alții au respins, de asemenea, autonomia¹¹.

Susținătorii autonomiei, dr. Vasile Goldiș, dr. Ștefan Cicio-Pop, social-democrații, au rămas în minoritate¹². Așa că s-au hotărât ca teritoriile locuite de românii din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș să aibă, până la întrunirea Constituantei, aleasă pe baza votului universal, o „autonomie provizorie”¹. A învins, așadar, formula propusă de dr. Alexandru Vaida Voevod, agreată și de dr. Iuliu Maniu².

¹ *Ibidem*, p. 879.

² Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 136.

³ *Ibidem*.

⁴ Vezi acest proiect la Ion Clopoțel, *op. cit.*, pp. 111-113.

⁵ Constantin Kirilășcu, *op. cit.*, p. 377; Vasile Netea, *op. cit.*, p. 151.

⁶ Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 112.

⁷ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 181.

⁸ Apud Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 115.

⁹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 182.

¹⁰ Apud Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 115.

¹¹ Miron Constantinescu, *op. cit.*, p. 402; Vasile Netea, *op. cit.*, p. 154.

¹² Vasile Netea, *op. cit.*, p. 154.

Unirea Transilvaniei cu România

Dar social-democrații n-au abandonat principiul autonomiei Ardealului. În ziarul „Adevărul” din Budapesta, ei afirmau, chiar în numărul 1 din 1 decembrie 1918, următoarele: „Adunarea Națională va trebui să declare, în mod sărbătoresc, că susține autonomia Ardealului liber, cel puțin până atunci când și în România se vor schimbările triste ce domnesc”³.

În vechea cetate a lui Mihai Viteazul, unde se adunaseră aproape 150 de mii de oameni, lumea aștepta, în liniște, clipa cea mare. Sosește momentul culminant, așteptat de secole. Vasile Goldiș citește în Sala Unirii, în fața celor 1228 de delegați cu „Credenționale”, Rezoluția⁴ Unirii: „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia, în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dâșii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul cuprins între Mureș, Tisa și Dunăre”⁵.

Principiile de organizare social-politică a noului stat se pot rezuma într-o singură frază, cuprinsă în punctul al III-lea al Rezoluției: „înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieții publice”⁶. Un număr de șase subpuncte exprima limpede ce anume se înțelege prin acel deziderat⁷.

Dr. Alexandru Vaida Voevod a prezentat în sinteză aceste deziderate, într-un memoriu înaintat, în februarie 1919, Conferinței de Pace de la Paris, precum urmează:

1. Libertate națională completă pentru toate minoritățile străine din România. Fiecare minoritate națională se va instrui, administra, etc. în propria sa limbă națională, având dreptul să aibă reprezentanți și în parlament;
2. Egalitate în drepturi și libertate confesională pentru toate confesiunile din stat,
3. vot universal direct, egal, secret, pentru ambele sexe, de la vârsta de 21 de ani;
4. Libertatea completă a presei, de asociere și de reuniune;
5. reformă agrară radicală;
6. Muncitorii industriali să se bucure de aceleași drepturi pe care le au muncitorii din țările cele mai dezvoltate din Occident⁸.

La propunerea făcută de dr. Alexandru Vaida Voevod, Adunarea Națională, a ales Marele Sfat Național Român, prevăzut la punctul IX, ultimul al Rezoluției. Marele Sfat Național Român a fost parlamentul provizoriu al Transilvaniei până la unificarea administrativă definitivă a României⁹.

Din sală vestea se transmite și afară. De pe tribune improvizate, numeroși ostași vesteau mulțimii adunate pe Câmpul lui Horea și pe Câmpul Cetății noua înfăptuire. Printre oratori se aflau: dr. Alexandru Vaida Voevod, dr. Aurel Vlad, dr. Aurel Lazăr, Silviu Dragomir, episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu și mulți alții. Lumea izbucnește în urale

¹ Această idee formează în hotărâre un punct separat, punctul II.

² Vezi Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 117; Cf. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 180.

³ Apud Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 118.

⁴ Vezi textul Rezoluției la Ion Clopoțel, *op. cit.*, pp. 122-123; Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, Cluj, 1968, pp. 405-406; Dr. Aurel Galea, *op. cit.*, pp. 97-100.

⁵ Este punctul I al Rezoluției.

⁶ Cf. Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 817.

⁷ Punctul III, subpunctul 3 din Rezoluție.

⁸ Originalul în arhiva personală a familiei Alexandru Salcă din Brașov (doc. XXXIX/1919). Vezi textul original în Rezoluție în lucrările citate.

⁹ Ion Clopoțel, *op. cit.*, pp. 125-126; Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 381.

DR. FLORIN SALVAN

---

nesfârșite: „Trăiască Unirea!”, „Trăiască România Mare!”. Era o simfonie a conștiinței naționale¹.

Cu acest act politic de o măreție atât de pură² s-a înfăptuit România Mare, cu hotare „largi, aproape împărătești”³, cum spunea metaforic Lucian Blaga.

Se spune, afirmă fermecătorul publicist ardelean Ionel Pop, unul din notarii Marii Adunări Naționale, că nu numai locurile își au geniul lor, ci și zilele mari. O astfel de zi este și cea de 1 Decembrie 1918. Geniul acestei zile, sublinia el, va stăruî, mereu asupra ei, ocrotind-o⁴ „cât va săruta apa Mureșului locul de pierzare a lui Horea, cât va ține spinarea Carpaților trupul Neamului Românesc”⁵. (...).

---

¹ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, II, p. 198; Dr. Aurel Galea, *op. cit.*, p. 102.

² Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 186.

³ Lucian Blaga, *Curțile Dorului*, Sibiu, Anul I, 1941, nr. 1, p. 1.

⁴ Ionel Pop, *Genius Diae*, în „Transilvania”, Anul LXXIV, 1943 (noiembrie-decembrie), pp. 821-822.

⁵ *Ibidem*, p. 822.

SOLOMON HALIȚĂ - MILITANT PENTRU ÎNFĂPTUIREA MARI UNIRI

Dr. LAZĂR URECHE*

Lupta românilor transilvăneni pentru unirea lor cu România s-a desfășurat în strânsă legătură cu factorii politici din Vechiul Regat. Aceste legături s-au intensificat în timpul primului război mondial și, îndeosebi. Spre sfârșitul acestuia, în lunile octombrie și noiembrie 1918, când numeroși emisari¹. Mai puține referiri s-au făcut, însă, la componența și activitatea delegației trimisă de către guvernul român în Transilvania sub conducerea lui Solomon Haliță în noiembrie 1918².

Solomon Haliță aparține generației de transilvăneni de la cumpăna veacurilor XIX-XX, care, prin activitatea lor didactică, culturală și patriotică și-au câștigat numele de „oameni ai școlii” și de înfăptuitori ai Marii Uniri. Născut la Sângeorz-Băi în anul 1859, licențiat în istorie și filozofie al Universității din Viena, fost profesor la Dorohoi, Bârlad, Galați și Iași, Solomon Haliță a fost înainte de toate un distins om al școlii, un colaborator apropiat, al lui Spiru Haret în calitate de inspector general al învățământului normal și primar din România, unul dintre destoinicii și harnicii „cazaci” ai ilustrului ministru reformator de școală³.

Format în climatul românesc al școlilor năsăudene și al „României June” de la Viena, Haliță a fost în același timp și un neobosit luptător pentru emanciparea neamului său și pentru realizarea unității lui politice. Întreaga sa activitate ca profesor, revizor școlar și inspector general al învățământului din România poartă pecetea patriotismului curat, pus cu pregnanță în evidență în anii primului război mondial, când înfăptuiește o operă cu largi valențe umanitare. Munca sa de asistență socială se remarcă printr-o activitate eficientă în cadrul comitetelor, comisiilor și asociațiilor create pentru amplasarea refugiaților și ajutorarea acestora, în strângerea copiilor orfani, în organizarea cantinelor, a coloniilor de muncă și a spitalelor, fiind o vreme și secretar al Comitetului Societății de asistență socială „Regina Maria” din Iași⁴. Succesorul său la secretariatul comitetului, profesorul Constantin Sporea, își amintea că „sufletul acestui comitet între bărbați era Solomon Haliță”. Fără odihnă și fără

* Articol publicat în *Revista Bistriței – VIII*, Editura „Glasul Bucovinei, Iași, 1994, pp. 185-190.

¹ Dintre principalele delegații trimise la Iași în noiembrie 1918 menționăm pe cele din care au făcut parte: Laurențiu Oanea, Nicolae Bălan și Victor Precup, Vasile Boeriu și Isidor Popovici, Gh. Crișan și Teodor Roxin. Pentru detalii vezi Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1918*, vol. III, București, 1927, pp. 375-376 ; *Desăvârșirea unității statului național român. Unirea Transilvaniei cu România*, Editura Academiei, București, 1968, pp. 385-387; Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român, 1918*, vol. II, Editura Academiei, București, 1983, pp. 135-136; Gheorghe Șora, *Vasile Goldiș, militant pentru desăvârșirea idealului național*, Editura Facla, Timișoara, 1980, p. 202.

² Succinte referiri la activitatea acestei delegații a făcut Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 375-376 ; Laurențiu Oanea, *Năsăudenii și Unirea Ardealului*, în „Plaiuri Năsăudene”, I, nr. 8, 1943, p. 1 și 4 ; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 136.

³ Despre activitatea sa în domeniul învățământului vezi îndeosebi Sandu Manoliu, *Un om și o energie: Solomon Haliță*, în *Icoana unei școli dintr-un colț de țară-românesc*, Năsăud, 1930, p. 259-288 passim.

⁴ Arhivele Statului Bistrița (în continuare ASB), fond Solomon Haliță, pach. V, dos. 88, f. 8.

Dr. LAZĂR URECHE

---

răgaz, comitetul a creat un mare depozit, „cumpărând de pe piață magazine întregi de încălțăminte, îmbrăcăminte și alimente”¹.

Refugiații ce nu-i mai încăpeau hotelurile, restaurantele, cafenelele, casele particulare, piețele și străzile au fost strânși de pe drumuri și adăpostiți în cămine anume pregătite de către inspectorul general de atunci al învățământului. Meseriașii au fost duși la Școala de arte și meserii, ceferiștii și familiile lor în cartierul Ferdinand, iar funcționarii în căminul Hristache-Zărnescu. Pentru tineret s-au înființat numeroase colonii: Școala de împletit coșuri de la Bucium, coloniile din Păușești, Miroslava și Sculeni, iar pentru femei și fete s-au înființat atelierul și căminul de la Muzeul de științe naturale, colonia de la Școala de gospodărie din Tăitești și cele de la mănăstirile Agafton și Verona². Refugiații transilvăneni, bănățeni și bucovineni au fost adăpostiți în localul Școlii profesionale Hristache Zărnescu. În același timp, Haliță a condus și Spitalul nr. 274 din Iași³. Tot el a fost acela care, înfruntând numeroase primejdii în toamna lui 1918, a acceptat propunerea guvernului român de a pleca în fruntea unei delegații în Transilvania pentru a lua legătura cu membrii Comitetului Partidului Național Român și de a menține legătura dintre aceștia și factorii politici de la Iași. Stările de lucruri din Transilvania erau urmărite cu mare încordare în capitala Moldovei, îndeosebi de către românii ardeleni. „Noi cei de origine din Ardeal - nota Haliță - aveam zilnic consfătuiri și părerea predominantă era că trebuie să ne convingem în mod pozitiv de starea reală a lucrurilor, de intențiile pe care le au Comitetul Partidului Național și capii bisericii române”, deoarece știrile vehiculate de către refugiați răspândeau faptul că se intenționează „proclamarea autonomiei Ardealului” sau a „republicii”⁴.

Pe la sfârșitul lunii octombrie, o delegație din Transilvania, compusă din Ioan Boeriu, Gavrilă Petri (ambii foști voluntari în armata română) și locotenentul Isidor Popovici, a sosit la Iași cu un mesaj din partea lui Theodor Mihali, prin care se cerea guvernului român să intervină cu armata în Transilvania pentru a face ordine, întrucât „în tot Ardealul sunt răzvrătiri și autoritățile vechi au dispărut, iar organizațiile noastre sunt la început, fără să aibă la spatele lor un scut sigur, adică o armată regulată”⁵. Ajunși la Iași, membrii delegației au fost conduși, printre alții, și de către Solomon Haliță, în piața Cuza-Vodă, unde acesta „a ținut o vorbire fulminantă”, prezentându-i mulțimii ca pe niște eroi, după care s-au întâlnit cu primul-ministru și cu Ionel Brătianu⁶.

Solomon Haliță era un apropiat colaborator al lui Ion I. C. Brătianu, pe care-l informa zilnic despre situația din Transilvania. La sfârșitul lui octombrie 1918, el s-a decis, în urma unei întrevederi cu Ionel Brătianu, să plece în Transilvania pentru a „se pune în contact cu membrii Comitetului Național”, cunoscându-se personal cu mulți dintre ei, și a-i determina „să nu întârzie pregătirea lucrărilor pentru proclamarea Unirii Ardealului cu Statul Român”⁷.

În urma unei consfătuiri ce a avut loc între primul-ministru, generalul Coandă, Ion I. C. Brătianu, generalul Arthur Văitoianu și Solomon Haliță la 31 octombrie, factorii conducători ai statului român au hotărât să trimită o delegație în Transilvania pentru a intra în contact cu fruntașii P.N.R. și pentru a îndeplini rolul de observator și organ de legătură între

---

¹ Constantin Sporea, *La mormântul lui Solomon Haliță*, în „Gazeta Bistriței”, nr. 24, 1926, p. 2.

² *Ibidem*.

³ Sandu Manoliu, *op. cit.*, P. 284.

⁴ ASB, fond *Solomon Haliță*, pach. V, dos. 88, f. 2.

⁵ Pavel Tofan, *Memorii din 1918*, ms. Muzeul Județean Bistrița, inv. 13 285, f. 65.

⁶ *Ibidem*, f. 67-68.

⁷ ASB, fond *Solomon Haliță*, pach. V, dos. 88, f. 3.

SOLOMON HALIȚĂ - MILITANT PENTRU ÎNFĂPTUIREA MARI UNIRI

aceștia și guvern¹. Delegația, compusă din Solomon Haliță, dr. Ion Bordea din Brașov, Ion Boeru din Turda, Gavrilă Petri din Nepos (jud. Bistrița-Năsăud) și Isidor Popovici din Dej, cărora li s-a adăugat și Laurențiu Oanea din Sângeorz-Băi, recent sosit cu un alt mesaj din partea lui Mihali, avea și aprobarea Legației Franceze în România, care îi pune la dispoziție o legitimație în limba franceză, eliberată de generalul Lafont, atașatul militar al Franței pe lângă Cartierul General al Guvernului român la Iași².

În 1/14 noiembrie, delegația - căreia s-au pus la dispoziție 2 automobile - a pornit spre Transilvania. Misiunea delegației era precizată în scrisoarea președintelui Consiliului de Miniștri, gen. Coandă, datată 31 oct./13 noiembrie 1918, pe care Solomon Haliță, șeful acesteia, trebuia să o înmâneze conducerii P.N.R. „Domnul Solomon Haliță - se arăta în scrisoare - aflător de mai mult timp la noi și care a dat probe de sincer devotament pentru cauza națională și de lealitatea sentimentelor sale, este însărcinat a se pune în raporturi cu Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Ungaria pentru a stabili, în înțelegere cu Domniile-voastre, modalitățile în care Guvernul Român va trebui să vină în ajutorul fraților noștri în aceste momente grele pentru națiunea noastră.

Vă rog să binevoiți a-i acorda încrederea Domniilor-noastre, fiind sigur că va corespunde în toate misiunii sale pentru binele obștesc”³.

Totodată, Haliță ducea cu sine și scrisoarea lui Ion I. C. Brătianu către Comitetul Partidului Național Român, prin care marele om politic își exprima poziția față de viitorul Transilvaniei. „Cea mai sfântă aspirație a neamului - scria Brătianu - se împlinește. Peste suferințele trecătoare, generațiile vor râvni la zilele pe care le trăim.

Fără mirare am văzut că despărțiți în cele mai grele împrejurări ne-am regăsit în aceeași simțire și cu același gând. Grabnic acum este stăpânirea încercărilor vrăjmașe ale ungarilor, ale anarhiei, ale demagogiei, prin organizație, prin propagandă, prin forță”. În continuare, autorul scrisorii îndeamnă comitetul să acorde „libertate și dreptate pentru toți de orice neam și religie” pe baze larg-democratice: „reformele electorale și agrare, condițiuni de viață pentru muncitorime, care să le asigure legitimele lor revendicări și parte de folosința rodului muncii lor”⁴. Rezolvarea problemei naționale - conchide Brătianu - este „Unirea desăvârșită a tuturor sufletelor și a tuturor ținuturilor, toți în jurul regelui care ține drept simbol al acestei uniri”, asigurând pe românii transilvăneni că „se grăbește trimiterea forțelor armate precum ați cerut”⁵.

¹ *Ibidem*.

² „Legation de France en Roumanie. L'atache Militaire. Le 13 novembre 1918. Le General Lafont. Atache Militaire de la Legation de la Republique Francaise en Roumanie.

Les personnes dont les noms suivant:

Docteur Yon Bordea

Solomon Haliță

Yon Boeru

Petre Gavrilă

Lientenant Popovici Isidor

et un soldat-ordonance, se rendent en Transylvanie, pour accomplir une mission du Gouvernement Roumain, et avec l'agrement de la Legation de France.

Les autorites militaire et civiles francaises sont done priees de leur prteter leur appui le plus bienveillant, pour l'acomplissement de cette mission.

Iasey 13 novembre 1918. Le General Attacne Militaire Lafont”. (*Ibidem*, f. 97).

³ *Ibidem*, f. 1.

⁴ *Ibidem*, f. 17.

⁵ *Ibidem*.

Dr. LAZĂR URECHE

La 6/19 noiembrie 1918, în urma unor peripeții dramatice, membrii delegației au ajuns la Bistrița, oprind în fața cazărmii, la sediul gărzii naționale române (sediul actualului Muzeu Județean)¹.

La Bistrița au luat contact cu Gavril Tripon, președintele Consiliului Național Român al comitatului Bistrița-Năsăud, cu Victor Onișor, Vasile Pahone și cu alți fruntași ai românilor de aici. Apoi s-au inspectat câteva gărzii naționale locale din comitat, constatându-se că acestea sunt bine pregătite și, la nevoie, pot opune rezistență gărzilor naționale maghiare². Însoțiți de către Gavril Tripon și Victor Onișor, membrii delegației au plecat la Năsăud, unde s-au întâlnit cu principalii organizatori ai luptei pentru unire din această localitate: Iulian Marțian, Virgil Șotropa, Ion Păcurariu, vicarul Alexandru Haliță (fratele lui Solomon), după care se îndreaptă spre Dej, unde ajung la casa lui Theodor Mihail în noaptea 7/20 noiembrie³. Chiar în acea noapte, delegația, împreună cu T. Mihail, pleacă la Olpret, pentru a-l contacta pe Alexandru Vaida. După o consfătuire cu cei doi membri marcanți ai P.N.R. la care participase și avocatul Micșa, președintele Consiliului Național Român din Dej, s-a întocmit un memoriu, adresat primului-ministru Coandă, iar cu înmânarea lui la Iași Haliță desemnase pe avocatul Boeru, însoțit de locotenentul Isidor Popovici⁴.

Memoriul, care cuprindea 8 puncte, insista în mod deosebit pentru intervenția armatei române în Transilvania. La punctul 1 se cerea ca „trupele Înțelegerii să ocupe fără amânare linia strategică dintre hotarul etnic maghiar și român”. Se preciza faptul că „linia stabilită prin armistițiul încheiat între contele Carolyi și comandamentul suprem al trupelor franceze în Orient⁵ constituie pentru noi o mare nenorocire, deoarece, potrivit acestei linii, urmează să fie evacuat de trupele maghiare numai teritoriul de la răsărit și de la miazăzi de un punct care ar pleca de la izvoarele Someșului Mare, prin Bistrița, Târgu Mureș, Valea Mureșului până la vărsarea acestui râu în Tisa. Ar urma, în consecință, ca teritoriul de la miazănoapte și apus de această linie să fie lăsat la discreția resturilor de trupe maghiare evacuate, cât și a numeroșilor jandarmi, care vor fi concentrați în aceste regiuni locuite de mase compacte de români”. În continuare, memoriul preciza faptul că „în contradicție cu principiile cuprinse în armistițiu, guvernul maghiar a ordonat mobilizarea contingentelor 1896-1900” cu scopul clar de organizare a „unei rezistențe armate contra noastră și a slovacilor”, iar „Regimentul 82 secuiesc a fost concediat cu arme și muniții și pus în coastele românilor”, pe când soldații români „au fost dezarmați la întoarcerea de pe câmpul de luptă”⁶. După descrierea odioaselor crime comise de către jandarmii maghiari împotriva românilor – ultima cea de pe moșia baronului Urmanczy de lângă Huedin fiind „fără pereche în analele atât de bogate în crime ale jandarmilor unguri”⁷ - autorii memoriului arată că fruntașii românilor din Transilvania sunt amenințați că „nu vor scăpa de o noapte a Sf. Bartolomeu”

---

¹ Pavel Tofan, *op. cit.*, f. 70.

² Laurențiu Oanea, *op. cit.*

³ *Ibidem*.

⁴ ASB, fond *Solomon Haliță*, pach. V, dos. 88, f. 4.

⁵ Convenția militară dintre Carolyi și Franchet d'Esperay, comandantul trupelor din Orient ale Antantei s-a încheiat la 13 noiembrie 1918. Stabilirea liniei demarcaționale prevăzute în document a dus, la numeroase proteste, atât din partea românilor transilvăneni, cât și din partea oamenilor politici (*Vezi 1918 la români. Documente externe*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 1301; *România în primul război mondial*, Editura Militară, București, 1979, pp. 440-441).

⁶ ASB, fond *Solomon Haliță*, pach. V, dos. 88, f. 20.

⁷ Aici 91 de români (bărbați, femei, copii), „au fost legați cot la cot” și împușcați, iar cadavrele „încă calde”, au fost aruncate „pe un rug aprins” și „cărnuțurile carbonizate mai fumegau încă după 5 zile, când o comisie a venit să constate faptele” (*Ibidem*).

SOLOMON HALIȚĂ - MILITANT PENTRU ÎNFĂPTUIREA MARI UNIRI

înainte de sosirea trupelor române. De aceea, în punctul 2 al memoriului se cere cu insistență „intrarea de urgență a trupelor române, ca parte integrantă a trupelor „Înțelegerii” mai ales că acest lucru „e dorit de toată suflarea românească”¹.

În punctul 3 al memoriului se arată că armata maghiară a expediat în Ungaria „valorile și arhivele”, iar pentru salvarea lor este nevoie de intervenția românească. În punctul următor al memoriului se consemnează o stare de fapt a populației românești și anume că nimeni nu mai vrea să știe altceva „decât de o țară românească și de o administrație românească”. „Cu o administrație coruptă ungurească nu se poate concepe o viață normală de stat - se precizează în document. Astăzi ungurii își dau silința și fac toate eforturile ca prin republica lor, proclamată orbi et urbi, să câștige simpatia Franței și Americii. De fapt, ei însă nu urmăresc decât reîntronarea atotputerniciei tiraniei ungurești” - menționează documentul. În ultimul punct al memoriului se solicită intervenția României pe lângă țările din blocul Triplei Înțelegeri ca acestea să protesteze contra activității subversive ale lui Rakovski, ministrul Rusiei, care „lucrează” contra românilor”².

După 3 zile de discuții și analize la Dej, delegația se îndreaptă spre Cluj, conferind și cu episcopul Iuliu Hossu într-un scurt popas la Gherla. La Cluj a luat contact cu Emil Hațieganu, președintele Consiliului Național Român al comitatului, și cu Iulian Pop, primarul orașului³. Constatând că existau poziții diferite în privința modalităților de acțiune în vederea realizării unirii, Solomon Haliță a insistat ca frunțașii P.N.R. din nordul Transilvaniei să se pună de acord cu cei din Blaj, Sibiu și Arad în privința organizării Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia. În acest scop, un furier a fost însărcinat cu înmânarea unei scrisori la Arad, prin care membrii Consiliului Național Român Central erau asigurați că „Manifestul” lor din 18 noiembrie 1918 „a fost primit pretutindeni cu cea mai mare mulțumire și însuflețire”. „Ne aflăm în fața unui fapt împlinit - se specifică în scrisoare. Solidaritatea neamului întreg a fost în mod strălucit manifestată prin gruparea întregii suflări românești din Ungaria și Transilvania pe lângă Consiliul Național Român Central”⁴.

Din raportul primit de la curierul trimis la Arad aflăm lucruri interesante privind situația din Transilvania cât și atmosfera din sânul Consiliului Național Român Central. Relatării curierului dezvăluie faptul că ungurii „au trimis zeci de agenți prin sate”, în scopul propagării ideilor revoluției bolșevice, încercând demoralizarea populației și căutând să oprească mersul firesc al românilor spre unire. Soldații se întorceau de pe front cu numeroase „foi scandaloase” ce îndemneau populația la nesupunere față de autoritățile românești și la trecerea ei de partea revoluției maghiare, care-i dă drepturi „nelimitate și pământ”, pe când „România nu dă nimic”⁵.

La sediul C.N.R.C., curierul a citit scrisoarea lui Brătianu care „a produs o mare bucurie” și „adânci sentimente de admirare și recunoștință față de D-l Brătianu”. În ședința C.N.R.C., convocată după sosirea curierului, au avut loc discuții încinse între reprezentanții P.N.R. și socialiști, reprezentați de Flueraș, pe motivul că moțiunea „Către popoarele lumii” a fost redactată fără participarea celor din urmă. Pe baza scrisorii lui Brătianu, socialiștilor le-au fost satisfăcute principalele revendicări: sufragiul universal egal pentru ambele sexe, reforma agrară și altele. În schimb, socialiștii au abandonat ideea proclamării republicii⁶. În

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*, f. 20-21.

³ Pavel Tofan, *op. cit.*, f. 71.

⁴ ASB, fond *Solomon Haliță*, pach. V, dos. 88. f. 30.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

Dr. LAZĂR URECHE

---

urma unei consfătuiri a socialiștilor ce a avut loc în ziua următoare la Budapesta, aceștia - ne informează raportul curierului - au declarat reprezentanților P.N.R. că „susținându-și punctul de vedere ce privesc principiile de bază ale social-democrației vor lucra cu noi solidari spre desăvârșirea marelui scop al unirii tuturor cu România”¹.

De la Cluj, Solomon Haliță a plecat la Alba-Iulia, unde în preziua Adunării Naționale s-a întâlnit cu membrii C.N.R.C. Aici a insistat „până noaptea târziu”, să convingă pe aceștia să renunțe „de a face să se aclame o proclamație cu tot felul de angajamente față de minorități”, arătându-le „că nu e logic ca o provincie ca parte din viitorul întreg să ia angajamente pentru întreg, că nu e nici politic, deoarece nu se poate prevedea dacă acele angajamente vor conveni viitorului politic al statului întregit”².

Solomon Haliță a participat, ca observator al guvernului român, la discutarea proiectului de rezoluție al Marii Adunări Naționale, iar la 1 Decembrie s-a aflat alături de cei peste 100.000 de participanți. De asemenea a luat parte la ședințele Marelui Sfat, care a ales Consiliul Dirigent.

Despre cele întreprinse în misiunea sa, Haliță a întocmit un raport pe care l-a trimis, în grabă, la Iași primului-ministru, printr-un curier special. Raportul consemnează stările de lucruri din Transilvania, măsurile întreprinse și toate evenimentele principale la care a participat până în ziua de 2 decembrie 1918³. Alături de Raport este trimis și textul Proclamației de la Alba-Iulia, „votată de unanimitatea celor 1228 delegați oficiali”⁴. Raportul conține și informații privind alegerea Marelui Sfat Național și a Consiliului Dirigent. Întrucât curierul „trebuie să plece fără întârziere”, Haliță scrie șefului guvernului român că va relata verbal despre modul în care „au decurs marile serbări ale neamului românesc la care am avut fericitul prilej să luăm parte”. Totodată îl informează că telegrama către regele Ferdinand, prin care i se aduce la cunoștință săvârșirea marelui act, „va fi trimisă până la hotare de un curier special, apoi transmisă la București prin primul oficiu telegrafic poștal român”⁵.

După unire, Solomon Haliță a fost numit prefect al Iașului, având greua sarcină de a reface orașul zdrobit de atâtea mizerii și suprapopulat în timpul refugiului. Apoi, după 4 decenii de activitate peste Carpați, revine în Ardealul său iubit, ajungând prefect al județului Năsăud, funcție ce o exercită între anii 1922-1926. În cei patru ani ca prefect al meleagurilor natale a înființat 3 licee (2 la Bistrița și 1 la Năsăud), 4 școli de meserii și o școală normală de învățători la Năsăud, pentru că era nevoie de învățători „harnici și pricepuți, care să promoveze învățământul școlar sătesc în spirit neaoș românesc, așa cum s-au străduit școlile confesionale sub vitregiile dominației străine”⁶.

Proiectele sale au mers și mai departe, căutând ca, pe lângă instituirea unei administrații energice și a dezvoltării învățământului în plaiurile natale, să asigure acestui ținut o prosperitate economică și să scoată averea grănicerească de la arendașii străini înființând o societate de exploatare a lemnului pur românească - *Regna* - din veniturile căreia să finanțeze școlile și opera de culturalizare, plan ce a prevăzut și modernizarea stațiunii Sângeorz-Băi.

Înfăptuirile sale trainice au fost cinstite atât de către contemporani, cât și de către generațiile care au urmat. Imediat după moartea sa, în 1926, Năsăudul i-a recunoscut meritele

---

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, f. 54.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Înmormântarea lui Solomon Haliță*, în „Gazeta Bistriței”, nr. 24, 1926.

SOLOMON HALIȚĂ - MILITANT PENTRU ÎNFĂPTUIREA MARII UNIRI

incontestabile la înființarea școlii normale de aici acordându-i numele de „Solomon Haliță”, iar bistrițenii au dat același nume unei străzi. Prinusul recunoștinței generației de acum a venit din partea satului în care s-a născut - astăzi orașul Sângeorz-Băi - care, după anul 1990, a împodobit cu numele său liceul teoretic din localitate. Faptele lui mari, adeveresc aprecierile contemporanilor privind personalitatea lui Solomon Haliță: om al școlii și înfăptuitor al Marii Uniri, promotor al economiei românești în plan local, românul și patriotul.

Vila lui Solomon Haliță

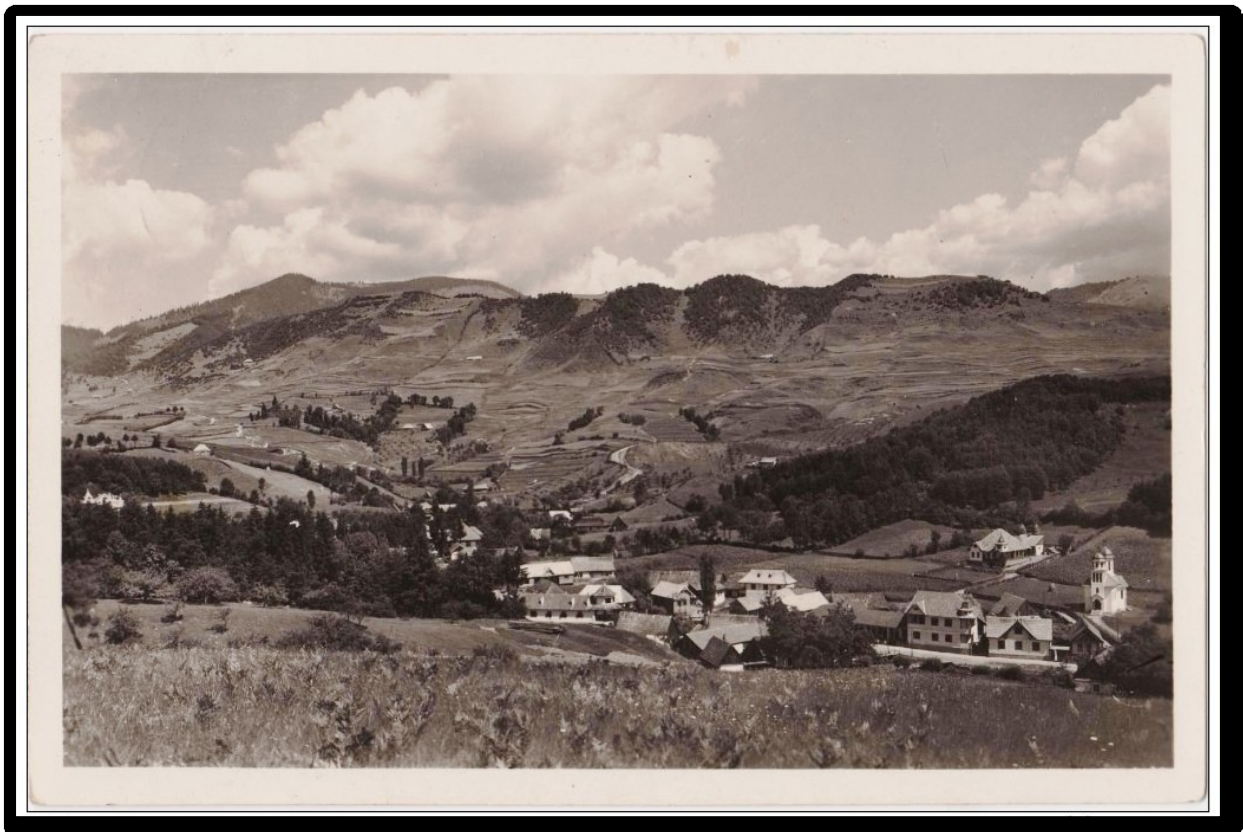

RESTITUIRI

Stațiunea Sângeorzului în alte vremuri

AMINTIRI, AMINTIRI...

GEORGE UZA*

În memoria fiului meu

Dan Alexandru Uza

„Amintirea e singurul rai din care nu putem fi izgoniți”

(Richter)

PARTEA I

SATUL MEU NATAL, ASTĂZI ORAȘUL SÂNGEORZ-BĂI

În monografia sa „Povestea comunei Sângeorz-Băi” Iustin Sohorca descrie dezvoltarea satului nostru până în 1966, anul morții sale. Prin aceste rânduri voi încerca să fac o secțiune transversală în structura orașului și a societății din Sângeorz-Băi, așa cum se prezintă ea în jurul anilor 1998-2000.

Populația a crescut, atât a celei autohtone, cât și prin așezarea în Sângeorz-Băi, în special în stațiunea balneară, a altor cetățeni veniți din alte părți ca muncitori, funcționari, profesori etc., ajungând acum la aproximativ 10.000 de locuitori. Dintre familiile de evrei puțini s-au întors din deportare și aceștia au plecat în Israel.

În ce privește aspectul localității, pot să spun că în prezent este un mic orașel de munte. Străzile sunt asfaltate în cea mai mare parte și sunt luminate în timpul nopții. Statul a investit în construcția unei frumoase primării, recent inaugurată, și a unui sediu pentru poliție, altul pentru poștă și telefoane. S-au ridicat multe clădiri particulare, în stil modern, ce dau localității izul de oraș. În ultimii ani s-a început retrocedarea către vechii proprietari a clădirilor și vilelor din stațiunea balneară, confiscate de regimul comunist. În timpul stăpânirii comuniste s-au clădit în stațiunea balneară două hoteluri mari, unul de 900 de locuri - Hotelul „Hebe” și altul de 600 de locuri – „Casa Sindicatelor”. Țăranii din sat le-au botezat după numărul de locuri „la 600” și „la 900”. Construcția acestor clădiri a dus la crearea în oraș a multor locuri de muncă. Este păcat că unele din construcțiile făcute în timpul regimului comunist, cum este hotelul „Hebe”, nu sunt îngrijite și se degradează. Ele necesită investiții mari și orașul nu dispune de acestea. Poate o privatizare ar salva unele dintre ele.

S-au dezvoltat noi cartiere, cum este cel din Valea lui Dan și După Borcut. În mare parte s-a realizat îndiguirea malurilor râului Someșul Mare și a Cormăii în porțiunea inferioară.

În ce privește cultura, vechea clădire a muzeului, fosta locuință a lui Solomon Haliță, a fost dărâmată întrucât pe acest loc se ridică clădirea noului muzeu. În incinta lui s-a deschis un atelier de pictură și sculptură, condus de Maxim Dumitraș, originar din Sângeorz-Băi.

---

* Continuăm să publicăm și în acest număr din lucrarea *Amintiri, amintiri...*, apărută în Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001 (pp. 109-132). Mulțumim pe această cale nepotului autorului, Dan-George Uza, care și-a dat acordul pentru publicare.

GEORGE UZA

Căminul Cultural nu pare să-și îndeplinească rolul și nu atinge scopul pentru care a fost creat. Nu se țin conferințe din diverse domenii pentru țărani, așa cum a făcut primul director al căminului, Iustin Sohorca. Nu se organizează cu localnicii grupe de teatru, etc. Se pare că reînvie în prezent ansamblul de dansuri, care în trecut a dat multe spectacole în țară și străinătate. Căminul are o orchestră de muzică populară destul de bună, care o fost instruită un timp de consăteanul nostru profesorul Jarda, de la Conservatorul de Muzică din Cluj-Napoca. Înființarea liceului în orașul nostru este un mare câștig nu numai pentru sătenii noștri, ci și pentru satele din jur. În urmă cu doi ani s-a dat liceului din Sângeorz-Băi numele lui „Solomon Haliță”, un ctitor al învățământului românesc. Am fost impresionat de spectacolul care l-a dat cu această ocazie ansamblul de cântece și dansuri al liceului condus de inimosul director Traian Ciociu. Nu numai învățământul secundar, ci și învățământul primar s-a consolidat și extins. S-a reînnoit școala veche primară, s-a construit o nouă aripă a acesteia, cu o sală de spectacole de 250 de locuri. Lângă clădirea liceului s-a construit un nou edificiu pentru învățământul primar.

Înființarea școlilor noi și extinderea unor instituții din localitate a schimbat raportul dintre intelectuali și restul populației. Înainte de al doilea război mondial în sat erau 6-7 învățători, doi preoți, un medic. Astăzi sunt peste 20 de învățători, 30 de profesori, mulți medici de diverse specialități, etc.

În ce privește industria, s-a modernizat fabrica din incinta carierei de piatră, ce produce diverse materiale pentru construcții. În timpul regimului comunist s-a înființat Fabrica de Confecții, unde lucrează mulți cetățeni din localitate, mai ales femei. În ultimii ani fabrica a fost privatizată, cumpărând-o o societate italiană. Recent au mai luat ființă alte două fabrici de confecții, așa spune mai mult ateliere. Un câștig pentru localnici a fost înființarea Ocolului Silvic în Sângeorz-Băi. Odată cu retrocedarea pădurilor s-a dezvoltat industria lemnului. În sat sunt multe gateri electrice, înlocuind morile cu fierăstrău în apă și s-au înființat ateliere pentru confecționarea mobilei. Au dispărut morile pentru cereale, ce funcționau cu apă pe malul Someșului sau a altor pâraie. Ele au fost înlocuite cu mori electrice, în multe instituții contabilizarea este ușurată de introducerea în administrație a computerelor.

În ultimii doi ani s-au construit în orașul nostru două biserici, Prima s-a sfințit biserica greco-catolică construită lângă primăria nouă. Preotul unit, Jarda Nicolae, om tânăr, harnic, a început construcția unei noi biserici pentru locuitorii din partea de nord a satului și pentru cei ce locuiesc pe Cormaia și Caba. El intenționează să transforme noua biserică în mănăstire. Paralel s-a construit o nouă biserică ortodoxă, peste apă, pentru locuitorii din acest cartier. Biserica este foarte frumos pictată în stil bizantin, în exterior sunt pictați mari domnitori ai țărilor românești pentru a demonstra rolul statului în viața bisericii ortodoxe. Pe locul unde este construită această biserică a fost o mănăstire, Mănăstirea Pocrov, adusă din Valea Pleșii în urmă cu aproximativ 100 de ani. Această bisericuță a fost mutată mai în față pentru a face loc noii construcții, în bisericuță mai există încă lucruri foarte vechi, de mare valoare. Ea a fost declarată monument istoric, de care vorbește și Nicolae Iorga. În afară de ortodocși și uniți a apărut după al doilea război mondial o nouă confesiune: penticostalii. Înainte de război în sat a fost numai o singură familie de penticostali. Astăzi sunt în jur de 300-400 de familii. Ei au în Sângeorz-Băi trei biserici.

Case mari și frumoase nu se pot construi decât cu bani mulți. În general, populația orașului este destul de săracă, și pentru a câștiga bani ei lucrează de câțiva ani în alte țări cum sunt: Germania, Italia, Israel, etc. De aici aduc valută pe care o schimbă în lei

AMINTIRI, AMINTIRI...

și astfel reușesc să-și procure materialele de construcție și să plătească muncitorii. Unii dintre cei plecați nu s-au mai întors. Sunt familii întregi stabilite în Germania și chiar în Australia.

Un alt fenomen ce se petrece în orașul nostru este migrarea unor familii, mai ales tineri, în regiuni cu pământ fertil și cu climă mai caldă, cum sunt județele Arad și Timiș. Ei au cumpărat casele și averea celor plecați în străinătate sau a unor oameni ce s-au mutat în orașe.

Țăranii sunt mici proprietari de pământ. Unii dintre ei se ocupau cu oieritul. În prezent sunt în oraș în jur de 8.000 de oi. Înainte de război erau peste 15.000 de oi. Pământul disponibil nu produce atâtea cereale cât are nevoie o familie pentru un an de zile. Din acest motiv, țăranii merg în zonele mai fertile, primăvara la prășit și toamna la cules și sunt plătiți în produse.

Aproape în fiecare casă există un radio și un televizor, la unii prin cablu. Liberalizarea inițiativei particulare a dus la deschiderea în oraș a multor prăvălii și mici buticuri.

Eu cred, ca și alți intelectuali de la sate, că ștergerea până la dispariție a unor obiceiuri moștenite din strămoși, cum este hora satului, nunțile cu steag, etc., este o mare pierdere. Astăzi doar la televizor mai vedem organizate astfel de obiceiuri. Prin pătrunderea civilizației tot mai mult la sate trebuia să ne așteptăm la aceste transformări. „Pe unde trec cu drum de fier toate cântecele pier”, spunea M. Eminescu. Foarte frumos și cu mult adevăr spune acest lucru și scriitorul, părintele profesor Clemente Plăianu în monografia „Chiuza”:

„Din tot ce a fost și amintesc
De tinerețea noastră
A mai rămas în sat abia
Mușcata din fereastră”.

În ce privește morbiditatea în Sângeorz-Băi, pot să afirm că s-a extirpat tuberculoza pulmonară, care omora în trecut zeci de tineri. A dispărut complet sifilisul și alte boli venerice. Celelalte boli au aproximativ aceeași frecvență ca și în alte sate de pe valea Someșului Mare. Unii medici din localitate spun că ar fi mai frecventă litiaza urinară, din cauza consumului de ape minerale. În oraș au apărut specialități noi, cum este stomatologia și dispensarul pediatric. Dacă în trecut era un singur medic în sat ce servea și satele din jur, astăzi sunt în oraș 6 medici, iar în stațiune și alți medici balneologi, în prezent, trei farmacii bine aprovizionate deservesc populația cu medicamente.

Îmbrăcămintea țăranilor s-a schimbat în mare parte. Puțini oameni mai vezi îmbrăcați cu vechiul port. Cei mai mulți bărbați umblă îmbrăcați în pantaloni, chiar blugi și geacă, iar femeile în rochii. Mulți dintre țărani, mai ales femeile, în perioadele reci de iarnă, nu leapădă opincile. Aceste schimbări se reflectă și în interiorul caselor. Puține case mai au pe pereți farfurii și bacauă. În casă una sau două camere sunt mobilate cu mobilă modernă, S-a păstrat tezaurul de covoare cu flori mari ce acoperă paturile, mesele, etc.

Nivelul de trai al populației a crescut. Dacă în trecut alimentul de bază era mămăliga, astăzi, în cea mai necăjită familie nu lipsește pâinea. În oraș sunt patru fabrici de pâine.

După Revoluția din 1989 au reapărut partidele politice. Înainte celui de-al II-lea război mondial în comuna noastră dominau liberalii. Comuna a avut un senator și primarul liberal, rudă cu senatorul.

Satul nostru a dat mari oameni în învățământ, știință și politică. Eu cred că ar fi cazul ca pe casele în care s-au născut acești oameni să se așeze plăci comemorative.

GEORGE UZA

Orașul se poate mândri cu astfel de oameni, cum au fost: Solomon Haliță, adjunctul ministrului Spiru Haret, care a reformat învățământul românesc, Laurențiu Oanea, avocat, unul din secretarii Marii Adunări de la Alba Iulia, când s-a înfăptuit Unirea cea Mare, poezii Ioan și Vasile Algeorge, prof. Alexi, prof. Alexandru Buia, fost rector al Institutului Agronomic din Craiova și alții. Cei ce vizitează Sângeorzul, și sunt mulți care vin în stațiunea balneară din toate colțurile țării, ar putea vedea că orașul nostru nu este vestit numai pentru apele minerale, ci și prin contribuția pe care a adus-o la întregirea neamului românesc, la promovarea culturii în țară, etc.

În oraș sunt mulți studenți la diverse facultăți din țară. Faptul se poate explica prin existența liceului în oraș și prin creșterea nivelului cultural și de trai al populației.

PARTEA A II-A

DOUĂ CĂLĂTORII LA PRAGA, IMPUSE DE URGENȚE MEDICALE

În primăvara anului 1957, luna mai, doi muncitori și un inginer de la Copșa Mică s-au intoxicat cu hidrogen arseniat. Unul dintre muncitori s-a vindecat în câteva zile, probabil intoxicația a fost mai ușoară. Ceilalți doi au fost transpuși în Clinica Medicală I din Cluj cu insuficiența renală acută (blocarea rinichilor). Întrucât tratamentul aplicat în clinică n-a dat rezultate, retenția de azot crescând, s-a pus problema hemodializei (rinichiul artificial). La noi în țară la acea vreme nu există nici un aparat de hemodializă. Deci se impunea transpunerea bolnavilor într-o clinică din țările învecinate care posedă aparatul. S-a comunicat acest lucru Ministerului de Chimie care a decis trimiterea bolnavilor în străinătate. Eram de gardă la clinică când s-a telefonat de la acest minister să fim pregătiți pentru că a doua zi va veni un avion care va transporta bolnavii. Era noapte, după ora 22. Eu am telefonat șefului clinicii, Prof. A. Moga, și i-am relatat situația. El mi-a spus: „Pregătește-te, pentru că dumneata vei pleca cu bolnavii”. Nu se știa încă în ce țară și la ce clinică vom merge. Urma ca în avion să ni se comunice. Dimineața am dus bolnavii la aeroport și la ora 8 a sosit avionul promis. În timpul zborului n-am avut probleme cu bolnavii. De la Budapesta ni s-a comunicat că dacă este necesar putem ateriza pentru ajutoare. Am răspuns că totul este normal. De la Budapesta ne-am îndreptat spre Praga pentru că telegrafistul ne-a comunicat că cel mai apropiat oraș care are rinichi artificial este Praga. Desigur, pentru țara noastră era cu mult mai avantajos să mergem la Praga decât la Viena sau în alt oraș apusean.

La ora 14 am sosit la Praga. În aeroport am fost întâmpinați de un consilier de la ambasada noastră. Am transbordat bolnavii în două mașini de salvare care ne-au dus la Clinica Medicală II, condusă de Prof. Fr. Herles, unde era instalat aparatul de hemodializă. Primul medic din Praga care a văzut bolnavii a fost Conf. Dr. Rejsek de la Clinica de boli profesionale. Acesta vizitase Clinica Medicală I din Cluj cu doi-trei ani în urmă.

Clinica Medicală II din Praga este într-o clădire veche din Karlovo Namiesti (Piața Carol). În aceeași curte se găseau și clinicile germane care, după al doilea război mondial, au fost desființate. Prima hemodializă s-a făcut a doua zi, după care starea generală a bolnavilor s-a ameliorat simțitor. Cehii aveau un aparat de hemodializă de tip Alwall din Suedia. În timpul cât bolnavii noștri au stat la Praga, au fost vizitați chiar de către Prof. Alwall din Lund, autorul aparatului. Nici el și nici cehii nu văzuseră până atunci insuficiența renală acută indusă de intoxicația cu hidrogen arseniat. Nu puteau prevedea evoluția bolii. Fiind

AMINTIRI, AMINTIRI...

necunoscută în literatură, medicii cehi au publicat-o într-o revista din Suedia. Poate s-ar fi convenit să ne treacă și pe noi la autori, dar n-au făcut-o. Ne-au mulțumit doar la sfârșitul articolului pentru faptul că le-am adus bolnavii la stația lor de hemodializă.

În primele zile ale săptămânii m-am prezentat la ambasada noastră din Praga întrucât doream să știu ce dispoziții au privitor la situația mea. Mi-au dat o diurnă pe câteva zile pentru masă. De obicei mâncam la bufete cu autoservire meniul național ceh, carne de porc cu varză și knedel, urmat de o bere, care era foarte bună și ieftină. Casa n-am plătit-o. Prin bunăvoința domnului conferențiar Rejsek, am dormit în camera de gardă a Clinicii de boli profesionale aproape trei luni cât am stat la Praga. Clinica de boli profesionale era într-o veche clădire care înainte de război a fost mănăstire.

Eu am fost primul medic român care a mers la Praga după al doilea război mondial în interes de serviciu. Toți mă întrebau care este cauza, de ce medicii de la noi nu pot merge în străinătate pentru muncă sau specializare. Răspunsul meu era același: „Situația este ca la voi”, cunoscând foarte bine sistemul.

Mergeam zilnic la clinică străduindu-mă să învăț tehnica hemodializei la bolnavii cu insuficiența renală acută. Mulțumesc și pe această cale doctorilor Radana Neuwirtowa, Șeverin Daum și Prof. Fr. Valek pentru grija ce au avut-o să mă introducă în această specialitate. Mai întâi mi-am pus la punct teoretic problema insuficienței renale acute, la noi mai puțin cunoscută. Am primit articole și cărți de la colegi și din biblioteci cu insuficiența renală acută. Menționez că în acea vreme bibliotecile clinicilor erau foarte bine înzestrate cu cărți și reviste din apusul Europei. Problema grea a fost limba engleză. Cele mai multe lucrări de specialitate erau scrise în această limbă. Eu nu știam decât franceza și germana. Cu perseverență, în toate după amiezile am început să dezleg și texte englezești. Și astăzi păstrez caiete întregi de cuvinte scoase din dicționare în timpul cât am stat la Praga.

Bolnavii mergeau destul de bine; pornise diureza. Unul dintre ei avea în antecedente un ulcer duodenal, care a perforat pe neașteptate. N-a putut fi scos din starea de șoc, fapt ce a dus la deces.

Adeseori mergeam la vizita profesorului. El vorbea bine franceza și mă provoca uneori la discuții pe marginea cazurilor prezentate de medicii din secție. Era obiceiul ca, înainte de vizită, secretara să-i înmâneze o listă cu bolnavii din secția unde făcea vizita. Secretara clinicii vorbea limba germană. Femeie trecută de 50 de ani, era căsătorită cu un român din Galați, fost funcționar la ambasada noastră din Praga, și care a rămas în Cehoslovacia după căsătorie. M-a invitat o dată la ea la cină. Bietul ei soț avea un cancer al faringelui și de-abia vorbea.

În clinică am cunoscut-o pe soția profesorului Herles, care vorbea bine limba germană. I-am donat două cărți scrise în nemțește, traduse din literatura română, date de consilierul cultural de la ambasada noastră. Una era romanul „Ion” al lui Liviu Rebreanu, iar în cealaltă erau date despre pictorul Ioan Grigorescu. I-au plăcut și m-a rugat să-i mai aduc și alte cărți.

Soția profesorului Herles venea adeseori în clinică și discutam cu ea în cabinetul profesorului probleme de istorie, cultură, etc.

În timpul șederii mele la Praga am prins încheierea anului universitar 1956/1957. Colectivul Clinicii Medicale II a organizat o masă comună la un mare restaurant din Praga, numit Barandof. Profesorul m-a invitat și pe mine, poftindu-mă să iau loc între el și soția lui. După ce atmosfera s-a încălzit, au cântat, au dansat. Profesorul a propus să scriem o ilustrată șefului meu, Prof. A. Moga, pe care au semnat-o toți invitații.

GEORGE UZA

Am fost curios să cunosc atmosfera și preocupările altor clinici. Vecină cu Clinica Medicală II era Clinica Medicală IV, condusă de prof. Prusik, care cunoștea bine pe prof. Hațieganu. Este singurul cadru universitar din cei cunoscuți care m-a întrebat de un medic român. Clinica prof. Prusik se ocupă cu precădere de bolile arteriale periferice. Colectivul acestei clinici a organizat la Praga două mari congrese de angiologie în 1961 și în 1978.

Am fost primit și de prof. Harvath, șeful Clinicii de endocrinologie, instalată într-o fostă mănăstire catolică. El era membru al Academiei. Mi s-a părut o mare personalitate. La ziua lui onomastică m-am dus și l-am felicitat, alături de o mulțime de medici și profesori din toate clinicile. M-a întrebat de preocupările noastre științifice, de dotare etc.

Am stat de vorba și cu prof. Taisinger, șeful Clinicii de boli profesionale, gazda mea. Era interesantă vizita lui în secție. Diagnosticul și tratamentul bolnavilor era discutat în cabinetul său. Fiecare medic venea cu foile de observație și expunea problemele pe care le ridica boala respectivă. Vizita în salon era formală, pentru îmbărbătarea și mângâierea bolnavilor internați.

Câteva vizite am făcut la Krc Praga, unde era un mare institut de cardiologie. Aici lucra dr. Pisa, care ulterior a fost numit la OMS. Dr. Fodor, cunoscut în studiul arteriosclerozei, astăzi în Canada, și alți medici cercetători. Institutul era mai bine aprovizionat cu literatură. Era mult întrebuițat sistemul de cereri de extrase din străinătate. Când am venit în țară, am început să cer extrase prin cărți poștale, cu toate că medicul șef al județului, prieten de-al meu, mi-a atras atenția că este periculos și că la noi nu se admite cosmopolitismul.

La intrarea în fiecare clinică era o tablă pe care era scris profilul clinicii și numele profesorului care o conduce, inscripție pe care am văzut-o și în alte țări: Franța, Germania, Grecia, etc. Înainte de al doilea război mondial, obiceiul a fost și la noi, dar în timpul comuniștilor s-a interzis și nu a mai apărut nici astăzi.

Conferențiarul Rejsnek mi-a făcut plăcerea de a mă duce la sfârșit de săptămână împreună cu familia lui, cu autoturismul propriu, mai întâi la Podebrad, apoi la Karlovy Vary. Podebrad este o stațiune balneară cu ape carbogazoase. În drum spre Podebrad ne-am oprit într-un sat la rudele sale. S-au bucurat să vadă un străin, în special copiii, dar păcat că nu ne-am putut înțelege decât prin interpret. În sat era obiceiul ca fiecare casă să aibă un mic teatru de păpuși. Copiii au intrat în mica încăpere și mi-au urat, în limba cehă, bun venit la ei. Iar sat era o mică fabrică de tacâmuri din material plastic, unde lucrau și rudele lor. Gazda mi-a oferit un set de astfel de tacâmuri. A încercat să prindă la radio Bucureștiul, dar n-au reușit. La Podebrad era sărbătoare: 1 iunie, ziua copilului. Am asistat la un concurs de cărucioare de copii. După ce am luat masa, ne-am continuat drumul spre Kalovy Vary.

Dr. Rejsnek cunoștea foarte bine istoria orașului, instituțiile, hotelurile, fiecare cu legendele lor. Stațiunea este așezată de-a lungul unei văi pe dealuri stâncoase. Vilele și hotelurile sunt construite de-o parte și de alta a văii, până sus, pe stâncile înalte din regiune. Dacă vrei să vezi orașul de pe cele mai înalte culmi, poți lua loc într-o cabină care este trasă pe șine până sus. Izvoarele cu ape termale sunt în parcul orașului. Este impresionant izvorul numit „Sprudel”, care țâșnește din pământ până la 10-15 m înălțime. Cura de apă se face la Colnade, în timp ce pe o Estradă cântă orchestra angajată de stațiune. În oraș sunt prăvălii speciale în care se vând vase gradate pentru cura de ape minerale. Drept amintire, am cumpărat și eu un astfel de pahar vopsit în albastru cu cobalt. În oraș era vestită fabrica de cristale Moser.

AMINTIRI, AMINTIRI...

La întoarcere de la Kalovy Vary am trecut prin satul Lidice, unde nemții au împușcat 175 de oameni drept represalii.

După excursiile în orașele amintite mi-am propus să cunosc orașul Plaga mai amănunțit, întrucât se spune că este unul dintre cele mai frumoase orașe din Europa. Praga se numește și „orașul celor 100 de turnuri” din cauza multor biserici, mănăstiri și paiațe construite cu turnuri. Privite de sus îți dau impresia că ele se înfig în cer. Culoarea lor aurie a contribuit la denumirea de „Orașul de aur”. Zeci de palate și case vechi sunt construite pe marginea Vâltavei, fluviu ce străbate orașul. Ca și în alte metropole europene, cum este Parisul, Londra, Budapesta, etc., râul împarte orașul în două și îi dă un plus de frumusețe. Podurile care leagă cele două maluri sunt ca niște coroane peste timp. Am vizitat de câteva ori orașul vechi, Mala Strana, care, prin construcțiile sale înghesuite, străzile strâmte ce poartă numele meseriașilor care le ocupau, ca: strada argintarilor, alchimiștilor, fierarilor etc., te trimit departe în istoria Evului Mediu și chiar mai departe. În Mala Strana se găsește o veche sinagogă clădită în anul 1230. Lângă ea este un cimitir în care sunt îngropate victimele pogromurilor evreiești, vestiți rabini, cum este rabinul Lowi care a creat Golemul. Prin Praga a trecut și Napoleon în drumul său spre Rusia. Întrucât Praga a fost declarat oraș deschis, a fost scutit de grozăviile războiului.

Un punct de atracție pentru turiști este ceasul din turnul vechii primării, numit „Orloj”. Aici se adună zeci de oameni când ceasul bate ora exactă, pentru a urmări micul spectacol care urmează. Între două uși ieș pe rând cei 12 apostoli. După ce ușițele se închid în urma apostolilor, cocoșul pus deasupra lor bate din aripi și cântă, după care se aude sunetul orei exacte. Scheletul simbolizează moartea, iar clepsidra trecerea ireversibilă a timpului. Ceasul a fost construit în 1490 de către Hans de Ruze. Legenda spune că autorul a fost orbit de oameni răi și invidioși. Orb fiind, s-a dus condus de un copil și a distrus mecanismul. Acesta s-a refăcut aproape după un secol. Într-o duminică am vizitat biserica Loreta, în turnul căreia clopotele cântă o melodie la ora exactă (Glockenspiele). Orice turist care vizitează Praga nu poate exclude din itinerariul său vechiul Palat Regal numit Hradul. În curtea lui se află statuia Sfântului Gheorghe, făcută de același autor al statuii din Cluj-Napoca. Interiorul palatului era deosebit de frumos, cu săli mari, asemănătoare cu cele din palatele Parisului (Versailles etc.). Aici este reședința președintelui republicii. Hradul, spune legenda, este construit de prințesa Libuse. Sub împăratul Rudolf al II-lea s-au construit noi Săli, cum este Sala Spaniolă și Sala Vladislav, începând cu habsburgii însemnătatea Hradului scade; ei preferă tot mai mult Viena. Sub Maria Terezia și Iosif al II-lea, o bună parte din comorile Hradului au fost duse la Viena. În Hradul din Praga se păstrează bijuteriile coroanei, care se scot la vedere cu ocazia anumitor zile festive. În curtea Hradului este construită catedrala Sf. Vit. De la Hrad se poate coborî în oraș prin grădini pline de trandafiri. Nu poți părăsi Praga fără să vizitezi casa Bertramka, a soților Dusek, unde adeseori venea Mozart. Se păstrează aici obiecte ce au aparținut compozitorului: clavecinul, pianină, mobile, etc. Cu ocazia aniversărilor lui Mozart, în grădina casei se țin concerte festive. Mozart iubea Praga, „oraș binecuvântat de zei”. Deosebit de interesante sunt bibliotecile care păstrează cărți vechi de o deosebită valoare. Biblioteca Strahov este vestită pentru valorile sale din toate timpurile, valorile umanității. Ele pot fi consultate de oricine. Universitatea carolingiană este cea mai veche clădire a Universității construită la început în stil gotic, apoi modificată în stil baroc. Barocul praghez este apropiat de cel din alte orașe ale fostului imperiu habsburgic. De podul Carol sunt legate multe legende ale luptei poporului ceh pentru libertate și independență. Statuile de pe marginea podului au fost ridicate mai târziu. Conferențiarul Rejsnek m-a însoțit și la cimitirul central, unde sunt

GEORGE UZA

Înmormântați mari oameni ai țării. Am pus o garoafă pe mormântul lui Purkinje, descoperitorul circulației sangvine. Praga are o frumoasă grădină zoologică. În zilele de sărbătoare o vizitează sute de oameni. Pentru copii mai ales, este o mare bucurie să vadă jocul animalelor, zborul păsărilor de tot felul, aduse din toate colțurile lumii. Duminica după masa mergeam uneori în Kinski Parc, situat în mijlocul orașului. Aici cânta o fanfară muzică populară cehă și marșuri. Lumea, mai ales femeile, șezând pe bănci, prinse de brațe, se legănau în ritmul muzicii. Orașul avea mari magazine, de tipul celor occidentale, care la noi nu apăruseră. În jurul orașului Praga se găsesc numeroase castele, cum este Karlstein, Konopiste, și altele.

În timpul liber mi-am făcut și un program cultural. Mi-a plăcut în special opera. Am văzut de mai multe ori opera „Prodana Nevesta” la teatrul german, la teatrul mare, așa putea spune opera națională scrisă de Smetana. Atât era de populară încât și pe copii îi auzeam cântând la jocurile lor „Proci bihom se netesili cvid nam Pan Buch zdravida”. Această operă s-a jucat în fața lui Hrușciiov și Bulganin, cu ocazia vizitei lor la Praga în 1957.

În sfârșit, vreau să spun câteva cuvinte despre atmosferă, despre oamenii și preocupările lor. Nu numai în clinici, ci și pe stradă, în restaurante, în tramvaie etc. Se simțea o libertate mai mare decât la noi, se simțea civilizația. Probabil influența germană, industrializarea mai avansată decât la noi, a determinat apropierea țării mai mult de occident. Fără îndoială că acestea au dus și la un nivel de trai mai ridicat al întregii populații. Ei spuneau că, în trecut, a fost și mai bine. Erau oameni harnici, întruneau criteriile civilizației: curățenia, punctualitatea și respectarea adevărului. Cehii nu erau prea credincioși. Îmi amintesc de o colegă din clinică, care mi-a spus în fața copiilor ei: „Wir glauben nicht in Got”. Când am auzit, mie îmi venea să-mi fac cruce. Ei erau majoritatea catolici, dar erau și mulți husiți și aveau în oraș biserici husite. În Praga există o statuie a lui Ian Hus.

Nu știu ce s-a întâmplat după căderea comunismului cu clădirile în care au fost clinici și care, în trecut, au aparținut bisericii catolice. Eu am amintit de Clinica de boli profesionale, dar erau și alte clinici în foste mănăstiri.

Este foarte greu să trăiești singur, departe de soție, timp mai îndelungat. Preocupările profesionale îți ocupă cea mai mare parte din timp, în special înainte de masă. Dar în timpul liber, mai ales seara, gândurile îți zboară fie la întâmplări din cursul zilelor trecute, fie spre colegi și mai ales spre colegele care mi-au lăsat impresia că au depășit relațiile strict profesionale. Fiind străin și dintr-o țară comunistă în care abaterile de la principiile moralei socialiste erau aspru pedepsite, n-am îndrăznit niciodată să fac avansuri unei colege, cu toate că în Cehoslovacia, în perioada respectivă, femeile erau mult mai libere în a se îmbrăca, etc. Pentru mine a fost o mare surpriză să văd în clinică asistentele medicale cu unghiile făcute la mâini și la picioare.

Într-o zi am făcut o vizită unui medic care se ocupa cu infecțiile urinare. În sala de așteptare era o tânără domnișoară care aștepta și ea la același medic. Era studentă în anul VI la Facultatea de Medicină și dorea să-și recupereze absențele de la stagiul. Ne-am înțeles în limba germană. Și ea vorbea germana cam tot atât cât vorbeam și eu. Medicul respectiv era plecat și a întârziat destul de mult, astfel că am avut timp să ne cunoaștem mai bine. În cele din urmă m-a invitat să o însoțesc într-o scurtă călătorie cu vaporul pe Váltava. Am acceptat și ne-am dat întâlnire în port. A venit foarte elegantă, îmbrăcată de vară, astfel încât se vedeau foarte bine trăsăturile splendide ale unui corp perfect. Foarte degajată mi-a spus că mergem pe malul Váltavei, stăm la soare și facem baie. Am stat toată după masa împreună, până spre seară. De aici ne-am dus la un restaurant din

AMINTIRI, AMINTIRI...

apropiere și am luat cina, apoi ne-am plimbat prin Kinski Parc până după miezul nopții, în acest timp răceala dintre noi a dispărut și ne-am apropiat din ce în ce mai mult. În zilele următoare ne-am întâlnit din nou, m-a invitat și la ea acasă. Stătea în gazdă la o rudă în vârstă. Relațiile noastre au progresat fără probleme, până în ziua în care mi-a spus că este gravidă. Din acest moment, șederea mea la Praga a devenit neliniștiră, gândindu-mă la tot felul de urmări ce s-ar putea ivi. Ea nu părea prea îngrijorată, ci din contra. Am mai stat două săptămâni la Praga după care m-am reîntors la Cluj. Despărțirea a fost cam bruscă, întrucât eu nu i-am spus decât cu două zile înainte de a pleca. A plâns și abia atunci se întreba: „Was werde ich machen?”. În ziua plecării mi-a spus că va veni în România la mare cu o excursie organizată din Praga. Într-adevăr, a venit după aproximativ o lună, A trecut prin gara Cluj, unde eu am așteptat-o cu sufletul la gură. Primul lucru pe care mi l-a spus a fost că a rezolvat problema și că nu voi mai fi tată. Am mai revăzut-o o dată la Praga, după un an. Era căsătorită. Ne-am întâlnit întâmplător pe stradă. I-am dat întâlnire, dar n-a venit.

A doua plecare în Cehoslovacia a fost la scurt timp după prima, determinată tot de un accident, dar de altă natură. Soția unui inginer de la o mare fabrică din Cluj a făcut o hemoragie internă în urma unei sarcini extrauterine rupte. Șocul a dus la insuficiență renală acută. Având în vedere antecedentele cu cei doi bolnavi intoxicați cu hidrogen arseniat și duși la Praga, s-au făcut demersuri pentru a obține cât mai rapid transpunerea bolnavei la Clinica Medicală II din Praga pentru hemodializă. Cunoscând bine situația de acolo m-au rugat să însoțesc bolnava, care era tot ingineră. Am acceptat și am plecat cu un avion Tarom de la București la Praga. În următoarele zile s-au făcut două dialize, după care rinichii s-au deblocat și a început să urineze. Eu am rămas cu bolnava la Praga până ce retenția azotată a ajuns la valori normale, aproximativ 15 zile. Bolnava a mai rămas până la restabilirea completă.

În acest timp petrecut la Praga am căutat să-mi completez cunoștințele privitor la insuficiența renală și hemodializă. Mergeam zilnic înainte de masă la clinică, vizitam bolnavii aduși de mine și participam la vizitele profesorului. Ca și la noi, se discută pe marginea cazurilor, probleme de diagnostic, tratament, noutăți din literatura medicală, etc. După masa vizitam bibliotecile, cum este cea a Facultății de Medicină din Praga, etc.

În general medicii, dar și lumea „laică” pe care am cunoscut-o, mă priveau cu simpatie și își exprimau admirația față de țara noastră. Cei mai în vârstă își aduceau aminte de vizită la Praga a regelui Carol al II-lea însoțit de tânărul prinț Mihai.

În Clinica II medicală, pe lângă secția de hemodializă era și o secție de gastroenterologie și una mai mică de hematologie. Secția de gastroenterologie era condusă de docentul Majadka, care făcea endoscopii, puncții hepatice, chiar în ambulatoriu. El editase o frumoasă carte cu planșe colorate despre bolile digestive.

Experiența câștigată în timpul acestor două vizite la Praga a fost de un real folos, nu numai pentru mine, ci și pentru instituția din care proveneam. Mi-am făcut o nouă specialitate - nefrologia. Am introdus în clinică tehnica hemodializei, nu numai la bolnavii cu insuficiență renală acută, ci și în intoxicațiile voluntare cu barbiturice. Am publicat ulterior o serie de lucrări de nefrologie, în țară și în străinătate. Din acest domeniu mi-am făcut teza de doctorat.

În Clinica Medicală I din Cluj noi am primit un alt tip de dializator. Prof. Burghilea de la București a comandat două aparate din Franța, tip Neken. Aparatul nu dădea rezultatele cele mai bune, Era traumatizant, producea hemoliză și membrana semipermeabilă avea substanțe pirogene. Curând aparatul a fost abandonat chiar de autori. Astăzi în Clinica de

GEORGE UZA

Nefrologie și în alte clinici din țară se folosesc aparate mici pe care bolnavii le pot folosi chiar la domiciliu în insuficiența renală cronică.

PRIN LENINGRAD (PETERSBURG) LA MOSCOVA

Prin anii 1954-1960 se făceau excursii în URSS cu „trenul prieteniei”. Aproape fiecare dintre noi a vizitat marile orașe ale URSS. În primul rând nu era scump, în al doilea rând eram curioși să vedem „țara cu cea mai înaintată știință din lume”, cum spunea prof. M. Kernbach, decanul Facultății de Medicină din Cluj cu ocazia vizitei în orașul nostru a academicianului Anicikov, profesor la universitatea din Leningrad. Medicii tineri mai ales urmăreau cu atenție tot ce se spunea și verificau în literatura mondială. Privitor la academicianul N. H. Anicikov, investigațiile noastre au arătat că el a produs, într-adevăr, pentru prima dată în lume arterioscleroza experimentală pe animale, prin administrarea colesterolului în alimente. Această descoperire a fost deosebit de importantă pentru evoluția ulterioară a cunoștințelor despre arterioscleroză.

Trebuie să spunem că în fiecare domeniu se făceau mai mult sau mai puțin exagerări, depinzând și de om, atribuind sistemului nervos central un rol preponderent în dezvoltarea și evoluția unor boli cum este hipertensiunea arterială, ulcerul gastro-duodenal și altele, plecând de la experiențele lui Pavlov cu reflexele condiționate. Aceste exagerări erau în mare parte induse de factorul politic, amestecat în știință, dorindu-se să se arate că în URSS știința este mai avansată decât în alte părți. Este curios însă că savanții lor, medicii de renume, nu făceau astfel de afirmații ca cele ale domnului profesor M. Kernbach. Ulterior au venit și alți profesori din URSS la Cluj: academicienii A. L. Miasnikov, V. N. Cernogovski și alții, medici și cercetători de mare valoare.

La sosirea prof. A. L. Miasnikov la București, acesta a întrebat de profesorul I. Hațieganu, pe care l-a cunoscut se pare la Viena. Li s-a spus că prof. I. Hațieganu este la Cluj. În vremea respectivă Prof. I. Hațieganu era scos din învățământ și de la clinică pe motive politice - fost ministru în guvernele burgheze. S-a telefonat imediat la Cluj să fie contactat prof. I. Hațieganu și să fie rugat să vină la filiala din Cluj a Academiei Române, unde urma să fie primit prof. Miasnikov. Prof. I. Hațieganu s-a lăsat convins și a venit la filială. Am fost prezent la această primire, care a marcat reîncadrarea prof. I. Hațieganu în învățământul universitar și la Clinica Medicală II, întrucât la Clinica Medicală I catedra era ocupată de prof. A. Moga.

Cu ocazia vizitei la Cluj a Acad. Uglov din Leningrad, prof. Șt. Hărăguș i-a cerut să-și dea cu părerea asupra unei bolnave cu stenoză mitrală și insuficiență aortică decompensată. Problema care se punea era tratamentul de urmat, medical și/sau chirurgical. Din discuțiile avute, la care a asistat toată clinica, prof. Uglov - chirurg - a dat dovada unui medic cu vaste cunoștințe teoretice și cu mare experiență practică. Prof. Șt. Hărăguș, care i-a pus câteva întrebări încuietoare - cum spunea el -, a rămas încântat de răspunsurile primite. Acestea au fost premisele care ne-au determinat să vizităm URSS-ul, și, în special, Leningradul și Moscova.

Am trecut granița la Ungheni. Cuprinși de emoție, dublată de un sentiment de frică, toți am stat cuminți în iatacurile noastre, așteptând controlul vamal. Dintr-o dată au intrat în compartiment doi vameși salutând cu un răspicat „zrastvite”, după care au continuat „document”. Au dus pașapoartele la un birou și, după oră, le-au înapoiat.

AMINTIRI, AMINTIRI...

Până la Leningrad am trecut prin păduri de mesteceni la Smolensk, unde s-au dat mari bătălii în timpul celui de-al doilea război mondial. În gărilor prin care am trecut era puțină lume și aveam dispoziția să nu coborâm. La sosirea în Leningrad, am fost așteptați cu muzică de fanfară și cu un discurs de bun venit, la care unul din grupul nostru a răspuns, în rusește, prin câteva cuvinte. Am fost găzduiți la hotelul Europa.

La Leningrad am telefonat la Institutul de Anatomie Patologică Anicikov, dorind să am o întrevedere cu un colaborator al academicianului, pe care-l cunoșteam din literatură, întrucât lucram la teme cu subiecte apropiate. Nu m-a primit la institut, dar m-a căutat la hotel. Mi-a adus un extras în rusește, cu ultimele sale cercetări. Vorbea binișor nemțește.

Orașul Leningrad este asemănător orașelor din apusul Europei. Constructorii care au ridicat cele mai multe clădiri sunt italieni și francezi, aduși de Petru cel Mare. Leningradul este supranumit „Veneția nordului” întrucât este împânzit de canale ce vin din Neva, unele navigabile.

Primul obiectiv vizitat a fost Ermitajul, un muzeu gigant, în fostul palat de iarnă al țarului. În galeriile de pictură se găsesc lucrări ale marilor maestri ruși și apuseni: Sevcenko, David, Rembrandt, Rubens, Van Dyke și alții. Am văzut obiecte ale țarului Petru cel Mare din atelierul propriu. Aproape de hotelul nostru se găsea vestita catedrală Sf. Isac, construcție monumentală, dar în afara circuitului turistic. Aceasta este una dintre cele mai mari biserici din Europa. Este construită din marmură, granit și aur. Este considerată o minune a artei moderne. Am vizitat uriașa fortăreață Petropavlosk, cea mai mare închisoare țaristă. Pe aici au trecut M. Gorki, Dostoievski și alții, închiși pentru ideile lor liberale. Aici sunt mormintele a 30 de conducători, printre care Petru cel Mare, Ecaterina a II-a. Numai pe mormântul lui Petru cel Mare erau aruncate câteva flori proaspete. Astăzi aici este monetăria statului. La Smolnii am vizitat camera din care Lenin a condus revoluția. Am trecut pe lângă vasul Aurora, ancorat într-un chei al Nevei. Am petrecut o seară minunată la un concert dat de artiștii operei din Leningrad. Mi-au plăcut în mod deosebit câțiva bași care au cântat aria lui don Basilio din „Bărbierul din Sevilla”, „Lucia din Lamermoor”, „Evgheni Onegin”, etc. Unul dintre cele mai frumoase bulevarde ale orașului este Nevschi Prospect, cu clădiri păstrate intacte arhitectonic. Pentru că taxiurile erau foarte ieftine, cu un grup de prieteni am făcut o mică excursie la Golful Finic, unde era stadionul orașului Leningrad. În împrejurimile Leningradului se află alte palate, pe care noi nu le-am vizitat, proiectate de arhitecți din apusul Europei. Rastrela a proiectat palatul Ecaterinei a II-a, în 1752, în stilul Renașterii.

Oamenii din Leningrad mi s-au părut mai primitivi, mai calzi decât cei din Moscova. Atât la primirea noastră la gară, cât și în alte părți erau oameni mai în vârstă, femei și bărbați, plini de importanța misiunii lor. Parcă-i văd din autocar cum ne făceau cu mâna în care țineau o batistă albă. Cred că erau urmele unei civilizații mai vechi. De la Leningrad am plecat, tot cu trenul, la Moscova. Am fost cazați la hotelul Ostankino. Prima vizită în grup a fost la Muzeul Lenin. Aici l-am ascultat pe conducătorul revoluției rusești, înregistrat pe placă. În Piața Roșie am admirat biserica Sf. Vasile cu șapte turnuri. Legenda spune că acest țar a promis lui Dumnezeu că după fiecare luptă câștigată va ridica o biserică, dar nu s-a ținut de cuvânt. În sfârșit a pierdut o luptă și atunci și-a adus aminte de promisiunea făcută. N-a înălțat șapte biserici, ci o biserică cu șapte turnuri.

De aici, ghizii noștri ne-au condus la Mausoleul lui Lenin și Stalin. Intrând cu pași mărunți fără să ne oprim, am văzut că erau păstrate destul de bine. Lenin avea câteva fire de păr alb crescute în barbă. Galeria Tretyakov adăpostesc un adevărat

GEORGE UZA

---

tezaur: 5500 de tablouri, sculpturi și desene. Aici se pot vedea de la portrete tipice din secolul al XIII-lea la picturi ce reprezintă natura, pădurile de mesteceni, câmpuri, până la scene de bătălii, eroi, etc.

Un alt punct de atracție pentru turiști îl constituie Palatul Ostankino, construit din lemn, de clanul boierilor Seremețiev, Acesta a fost ridicat cu munca și priceperea a mii de oameni. Interioarele adăpostesc valori inestimabile: mobilă de epocă, porțelanuri, sobe, tablouri, ceasuri, etc. Palatul este construit în stil rusesc la finele secolului al XVIII-lea și este înconjurat de un parc enorm. Unii dintre iobagii care au muncit aici au ajuns proprietari, având până la 3000 de hectare, fapt puțin cunoscut în dezvoltarea societății. Bătălia de la Borodino este immortalizată printr-un tablou unic, lung de 115 m și lat de 35 m., expus la Muzeul Panorama. Cea mai plăcută vizită a fost la Kremlin. Am trecut pe lângă clopotul spart căzut din vestitul turn, clopotnița nefiind în stare să-l susțină. Muzeul din Kremlin este o comoară imensă de nestemate, aur, diamante, smaralde uriașe, porțelanuri vestite - darurile ambasadorilor -, haine bisericești împodobite cu perle etc. N-am reușit să intru la Balșoi Teater, dar colegii mei au intrat și au văzut un spectacol de balet deosebit de frumos. Rușii sunt vestiți din acest punct de vedere și de aici s-au ridicat mari artiști ce au jucat pe toate scenele lumii. În centrul Moscovei erau două magazine mari, cu multe compartimente. Magazinele alimentare erau foarte puține, cu cozi imense și cu marfă de slabă calitate. Erau foarte ieftine plăcile de picup înregistrate cu mari maeștri ai operei italiene. Am căutat biserici în zi de duminică, Una am găsit și era plină de bătrâni și copii. Lumea spunea că sunt și altele la periferia orașului.

Într-o seară am fost invitați la o mare uzină din Moscova pentru un spectacol. Aveau două săli mari alăturate, una cu scenă pentru spectacole și alta pentru dans. Înainte de începerea spectacolului, un grup de fotoreporteri ne-au chemat să admirăm un afiș pe perete care reprezenta succesele muncitorilor din uzină, desigur pentru propagandă video. Spectacolul a fost dat de artiști amatori. Mi-au plăcut corurile cu soliști de muzică populară rusă, dansurile pe alocuri acrobate. După spectacol am fost invitați la dans. Rusoaicele din întreprindere au venit și ne-au invitat la dans, agățându-ne de gât un fular de pionier. Pe mine m-a invitat la dans o rusoaică mai plinuță, cu care nu m-am putut înțelege, întrucât nu știa decât rusește, între dansatoare am văzut și fete tinere îmbrăcate la modă. Cea mai mare parte a timpului acordat dansului a fost răpit de o așa-zisă sindicalistă care s-a chinuit să ne învețe un cântec rusesc. Rușii l-au învățat, dar se vedea că este ceva forțat care nu plăcea participanților. Mulți dintre excursioniștii noștri se ocupau cu comerțul: vindeau cămăși, ciorapi etc., care erau mai ieftine la noi și nu se găseau întotdeauna în magazinele rusești.

Lumea pe stradă era amabilă, răspundea la solicitări și veneau cu noi când căutam ceva. Țin să remarc curățenia de pe stradă. Dacă, de exemplu, aruncai o hârtie în stațiile de tramvai sau autobuz, cetățenii imediat îți făceau observație. Stațiile de metro erau deosebit de frumoase și bine îngrijite.

Ghidul nostru care ne-a preluat de la graniță era de origine moldovean și ne-a însoțit peste tot.

La plecarea din gara Moscova cânta din nou muzica militară condusă de un colonel care era plin de el în misiunea ce o avea. Lumea dansa și am avut impresia că s-au legat prietenii cu rusoaicele ce ne-au petrecut la gară.

După ce trenul s-a pus în mișcare, ghidul m-a chemat și m-a rugat să spun impresiile mele unui domn care era singur în compartiment, bine îmbrăcat și hrănit. Ghidul mi-a spus să

AMINTIRI, AMINTIRI...

vorbesc românește. Domnul stătea nemișcat, asculte fără să scoată un cuvânt. După mine au fost chemați și alți colegi de drum. Ne-am dat seama că era cineva din autoritățile sovietice.

Înainte de graniță am strâns câteva lucruri de la colegi, mai mult țigări, pe care le-am dat ghidului drept mulțumire pentru că ne-a însoțit. Ne-am despărțit prieteni. Vama n-a fost prea aspră. De la Ungheni, fiecare s-a îndreptat spre casa lui.

AL IV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ANGIOLOGIE, PRAGA

Participarea mea la al IV-lea Congres Internațional de Angiologie este a treia mea călătorie la Praga (1961). Fiind cercetător la Institutul de Cercetări Medicale al Academiei, filiala Cluj, am fost trimis de Secția de Științe Medicale a Academiei, la propunerea profesorului A. Moga, la congresul mai sus amintit, care s-a ținut în luna septembrie 1961 la Praga. Acesta este primul congres internațional la care am participat.

Am plecat din București, de pe aeroportul Băneasa, cu un avion ceh cu două motoare. Călătoria a fost plăcută la început, până am ajuns deasupra Munților Tatra. Aici am intrat într-o furtună cu tunete și trăsnete, vânt puternic cu rafale de ploaie, ce făceau ca aparatul să aibă căderi în ceață. N-am mai trecut cu avionul prin asemenea furtuni. Vedeam că toată lumea este speriată, agitată, inclusiv personalul de bord. Am avut norocul că furtuna n-a durat mult. Am ajuns la Praga întregi, sănătoși, dar cu emoțiile acumulate în avion. La Praga, în aeroport, am avut ocazia să vorbesc cu comandantul aeronavei. El râdea, dar se vedea pe râsul lui forțat că a fost îngrijorat. Un medic delegat ne-a condus cu un autocar la hotelul la care am fost repartizați. Hotelul era învecinat cu clădirea în care s-au ținut lucrările congresului.

Congresul a fost deschis a doua zi de către președinte, Prof. Prusik, în limba latină, cehă, engleză și germană, Am remarcat de la început participarea unor străini, cum a fost Prof. P. D. White din USA, Prof. L. Gerson din Franța, Prof. S. Gero din Budapesta și alții. Din țara noastră a mai participat Dr. Negoită de la Iași și Prof. B. Teodorescu de la București, care n-au avut comunicări, venind numai pentru informare.

După ședința plenară de deschidere, lucrările s-au ținut pe secții. Au predominat cercetările ce s-au ocupat de substanțele vasodilatatoare și rezultatele intervențiilor chirurgicale. Fiind un congres de angiologie, foarte mulți cercetători au comunicat studii asupra vaselor coronariene și cerebrale.

Eu am prezentat o metodă originală de tratament al obliterărilor arteriale cronice ale membrelor inferioare, în special în arterioscleroza obliterantă, numită „pompa arterială”. În multe cazuri, efectele clinice ale acesteia erau remarcabile. Chiar în timpul pompației arterială și mai ales imediat după aceasta, piciorul devine roșu și bolnavul simte o căldură plăcută, datorită vasodilatației periferice, fapt dovedit și prin pletismografie. Adeseori, aceasta din urmă se ameliorează sau devenea normală după o serie de 8-10 pompe arteriale făcute în arterele femurale. Totodată, după pompația arterială apăreau și reacții generale, cum sunt creșterea numărului de leucocite în sângele periferic, ameliorarea imaginilor termografice, creșterea vitezei unde pulsatile etc. În puține cazuri au apărut febră și frisoane trecătoare. Toate acestea ca o acțiune locală asupra receptorilor arteriali ce se poate generaliza.

Metoda noastră n-a fost cunoscută în străinătate pentru că noi n-am publicat tehnica metodei, rezultate, etc., decât în țară.

GEORGE UZA

După o experiență îndelungată, am încercat să publicăm metoda și rezultatele ei terapeutice la o revistă americană de angiologie. Până atunci n-au mai publicat în reviste din occident decât foarte puțini cercetători din Cluj. Printre ei este și prof. Cucuianu, care făcuse un stagiu de câteva luni în Canada. El ne-a tradus lucrarea în limba engleză, dar ne-a atras atenția că lucrarea are lipsuri de formă la metodă și rezultate. Atunci noi nu cunoșteam care erau condițiile pentru publicare cerute de revistele americane; bazându-ne pe originalitatea metodei, am trimis-o. După aproximativ trei luni lucrarea ne-a fost înapoiată, respinsă, cu o serie de observații, logice de altfel, dar și îndrumări, toate făcute pe un ton aspru. Ei spuneau că nu cunoaștem regulile de redactare, că nu este bine întocmită bibliografia, că nu cunoaștem literatura actuală privitor la baroreceptori, etc. Toate erau adevărate pentru că la data respectivă noi nu primeam reviste de specialitate decât foarte puține din Franța și Rusia. Deci nu aveam de unde să știm ce se scrie în lume despre problemele ridicate la ora respectivă. Pentru a îndeplini toate condițiile cerute de ei trebuia să luăm totul de la început, așa că, pentru moment, am renunțat. Răspunsul din USA l-am arătat autorului principal, care, nu prea voios, a spus să nu-l mai arăt la nimeni. Totuși, eu i-am arătat profesorului Cucuianu, care, după ce a citit scrisoarea, mi-a spus: „Dacă erau aici vă și băteau”.

Cercetările noastre ulterioare, redactate în mare parte după indicațiile americanilor, le-am publicat în limba engleză într-o revistă din țară. Lucrarea a avut răsunet în străinătate întrucât am primit cereri de extrase chiar din USA,

Astăzi metoda nu se mai utilizează, deoarece tehnicile chirurgicale se aplică cu predominanța în tratamentul ischemiilor cronice periferice. Boala a trecut din mâinile interniştilor și cardiologilor în mâinile chirurgilor. S-ar putea ca peste ani de zile să revină la internişti, dacă se vor descoperi substanțe care să dizolve cheagurile vechi din artere.

După prezentarea lucrării în limba franceză, nu s-au pus întrebări și nu s-au ridicat discuții. Un singur neamț, în pauză, mi-a cerut să-i explic exact cum se procedează practic la pompajul arterial.

În timpul congresului, ministrul sănătății care era preot catolic, a oferit o recepție la palatul Walenstein. Fiecare participant a fost prezentat de organizatori la intrarea în sala recepției.

Congresul s-a încheiat cu o ședință plenară. Concluziile au fost citite de președintele congresului, Printre alții a vorbit și Prof. White din USA un om mai în vârstă care era de o vitalitate ieșită din comun. Urcă și coboară treptele clădirii în care s-a ținut congresul de parcă ar fi fost un tinerel. În cuvântul său ne-a spus: „Acum să vă spun un secret, aici fiind numai medici. Această vitalitate de care mă întrebați toți nu mi-am făcut-o la bătrânețe, ci când aveam 30-40 de ani”.

În cele din urmă a vorbit în limba latină Dr. Bugar din Ungaria, la clinica căruia mai târziu a făcut o vizită Dr. Pavel Pitea.

În pauzele dintre comunicări am vorbit cu prof. Gerson. El ne-a invitat să publicăm în revista de angiologie din Paris al cărui redactor-șef era. În anul următor au apărut în această revistă două lucrări din clinica în care lucram la Cluj.

Cu ocazia congresului m-am întâlnit cu mulți prieteni pe care-i cunoșteam din vizitele mele anterioare la Praga. Ei m-au invitat la clinică, unii m-au invitat acasă în familie. În ultimii 4-5 ani de la ultima mea vizită la Praga se schimbaseră multe. Prof. Herleş, șeful Clinicii Medicale II, unde am învățat tehnica hemodializei, era pensionat, unii medici s-au mutat în alte clinici, odată cu numirea noului profesor.

AMINTIRI, AMINTIRI...

După congres, așa cum este obiceiul, s-au făcut excursii care trebuiau plătite separat. Eu am optat pentru stațiunea Mariamske Lazne, pe care nu o cunoșteam. Grupul care dorea să viziteze această stațiune plecase cu un autocar pe care eu l-am pierdut, astfel încât am fost nevoit să plec cu trenul. De la gară am mers direct la hotelul la care am fost repartizat. Aici m-a întâmpinat ghidul care m-a condus la masă, în restaurant cânta o orchestră compusă numai din femei. Marianske Lazne este o stațiune ca și Karlsbadul, dar mai mică.

Are și ea colonade. Stațiunea este vizitată de mulți străini. Am rămas o zi în stațiune, apoi ne-am întors cu autocarul la Praga, de unde am luat avionul spre București.

(Va urma).

Stațiunea Sângeorzului în alte vremuri

Stațiunea Sângeorzului în alte vremuri

EVENIMENT
Centrul Cultural *Iustin Sohorca*

CRUCEA ȘI CARTEA

Când muncitorul ars de soare, cu fața scăldată în sudori, privește un moment îndărăpt la lucrul început, se bucură de sporul său, speră la un bun sfârșit și cu multă bărbăție își continuă munca care, poate, îi este singurul sprijin.

Se bucură în adevăr, căci în lucrarea sa a avut multe piedici de înlăturat, se bucură și speră, căci oricât de amenințătoare i-au fost valurile de până acum, le-au învins, le-a zdrobit.

Mulțumind lui Dumnezeu și ștergându-și fruntea pârlită de soare cu mâneca cămășii sale, se apucă de lucru cu mai multă bărbăție, afirmând prin aceasta că faptele din trecut sunt mângâiere și încurajare pentru viitor.

Da, așa este dragii mei! Așa este atât la persoanele singuratice, cât și la societăți mai mari, la popoare.

Popoarele, în timpul de acum, au de purtat lupte grele, multe piedici și greutateți au de înfruntat.

Cu deosebire, poporul nostru are de purtat mult și greu, căci atacurile dușmanilor sunt îndreptate în contra fundamentului sau stâlpilor celor mai tari ai săi.

Și mai osteniți de luptă, dar cu sufletul treaz, să stăm puțin, să privim în trecut, să ne luăm merinde pentru viitor.

Trecutul nostru e mare și frumos. Ne putem bucura, ne putem mândri cu el. Aceasta o putem face cu atât mai vârtos, cu cât stările timpurilor din trecut – pe care până acum le-am învins – ne erau vitrege.

Dar, cu toate acestea, noi am trăit și am înaintat. Aceasta e recunoscută de străini, ba chiar și de dușmanii noștri.

Și înaintăm și azi, pentru că trecutul ne încurajează. Și vom înainta, căci prezentul e ca și trecutul în ceea ce privește lupta, iar armata ne este oțelită și însuflețită.

Conducătorii armatei sunt vrednici de a-i purta destinele, căci în luptele de până acum au câștigat praxă și îndemânare mare.

În loc de arme omorâtoare, ei folosesc *armele științei și ale culturii* care, din contră, și pe cei *morți* îi învie.

Cu armele acestea este prevăzută și armata, iar mânuirea lor o învață din vorbele bune ale conducătorilor.

Trebuie, însă, disciplină, ascultare și încredere neclintită către acești conducători.

Atât grosul armatei, cât și conducătorilor ei, să ia de exemplu trecutul. Armata să asculte de conducători cu acea încredere cu care strămoșii noștri au ascultat de conducătorii lor și, atunci, înaintarea noastră pe terenul cultural e asigurată.

Faptele mărețe din trecut sunt atâtea glasuri care îndeamnă și încurajează muncitorul în lucrarea sa.

Însuflețirea cauzată de aceste fapte ne îndeamnă a zice: înainte pe calea apucată, să nu pățăm memoria și vrednicia strămoșilor noștri prin nelucrare.

Poporul și conducătorul să formeze un trup și un suflet, un gând și un scop și o voie să-i conducă și în viitor, căci, astfel, năzuințele noastre culturale vor avea succesul dorit.

Să nu așteptăm ajutor străin, ci noi între noi ca și strămoșii noștri, să ne ajutăm, să ne iubim împrumutat, căci se zice: *Ajută-te române singur că și Dumnezeu îți va ajuta!*

Nu uita dragă române, că toate cele zise aici, le putem vedea, câștiga și întrebuița numai cu ajutorul *bisericii și școlii*.

Crucea și cartea sunt armele noastre!.

IUSTIN SOHORCA

Numele lui IUSTIN SOHORCA amenințat de uitare

TEODOR TANCO*

Un timp numele oamenilor se apără singure de uitare. Până acum tot astfel și cu al învățătorului Sohorca, dar, firește, nu se va putea sustrage adevărului atât de limpede exprimat în aforismul latin: *Cât de iute dispar toate! În lume oamenii înșiși -, în timp amintirea lor!* În timp, toate, dar treptat; și mai depinde și de urmași ce fac și cât fac ca să păstreze cât mai mult amintirea înaintașilor.

Iustin Sohorca, la două decenii după dispariție abia de mai e știut chiar și în localitatea sa natală unde a trăit toată viața; și numai de către puținii cărora le-a fost cândva dascăl, de către colegii mai tineri de serviciu, de către urmașii celor ce-l evocau pe omul vrednic la catedră și harnicul educator și îndrumător cultural, organizator de spectacole, conferențiar al diferitelor asociații și dirijorul corului bisericesc. Iar acei cărturari amatori de istorii locale îi citesc de câteva ori numele în presa timpului.

El s-a angajat pe multe planuri și a făcut risipă de energie în interesul celor mulți în Sângeorzul natal, unde s-a născut la 23 ianuarie 1881, fiul lui Silviu Sohorca și al Irinei născută Budurlean. A început instruirea primară în localitate la școala confesională organizată pe două clase; la care era învățător Ștefan Utalea. De aici a trecut pentru următoarele două clase la fosta școală trivială românească, dar care acum se numea *școala poporală fundațională*. Avea două secțiuni sau *despărțăminte* și erau altceva decât obișnuitul curs al primelor clase elementare dacă figurau 11 materii pentru prima secțiune și 14 pentru a doua, acestea echivalând cu programele celorlalte școli grănicerești (Năsăud, Monor, Prundu Bârgăului, Zagra, Telciu); unele din ele funcționând cu patru clase.

La școala grănicerească erau pe atunci dascăli Mihaiu Domide, ce deținea și funcția de director, și Ieremia Șorobetea; catihet însuși tatăl său, Silviu Sohorca. De aici merse la Gimnaziul superior românesc din Năsăud, elev în clasa I în anul școlar 1891/92. Continuă la acesta, repetând clasa a II-a. dar se poticnește și în a III-a, însă nu o repetă, și dispăre din evidențele liceului. Inexplicabilă împiedicarea asta! Să fi fost un accident de sănătate?... Era în 1895 și, probabil, a urmat la altă școală încă un an sau a întrerupt înainte de a ajunge la Preparandia română greco-catolică din Gherla (Institutum Praeparandorum ad Magisteria) cu durata de 3 ani. Aici a studiat între 1896-1899, după care, în anul școlar 1899/1900, își începea activitatea de învățător la școala confesională greco-catolică din Sângeorz, cum el însuși scrie. Împlinise 18 ani și era calificat pentru cariera de dascăl pe care avea s-o practice 33 de ani, în aceeași localitate și școala românească (din 1921 devenită de stat), iar în perioada 1925-1932 îi fusese competentul și devotatul director.

Și-a făcut stagiul militar în 1902/1903, la Regimentul 63 infanterie din Bistrița, iar din 1 august 1914 a fost mobilizat în armata austro-ungară și dus pe fronturi până la sfârșitul războiului prim mondial, între timp, la 1 februarie 1918, fiind avansat sublocotenent. Abia fusese demobilizat, ca în 1919 și până în vara lui 1920 să fie înrolat în armata română cu care va face campania în Ungaria. Târziu, așadar, se întoarse la școală și va lucra apoi didactic neîntrerupt până la pensionarea timpurie (avea 51 de ani).

---

* Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, vol. VI – *Memoria viitorului*, Bistrița, 1987, pp. 355-360.

TEODOR TANCO

Încă din 26 mai 1904 avea familie întemeiată, prin căsătoria cu Cătălina Joja, localnică, dar neavând copii, au întins adesea mână de sprijin nepoților.

Nimic excepțional, nimic deosebit în biografia acestui om, și totuși o cețoasă amintire stăruie în preajma cărților după două decenii de la dispariția lui lumească. A murit într-o iarnă geroasă (în 19 februarie 1966), regretat până departe, cum rezultă dintr-o telegramă expedită din București soției de către Puia Rebreanu Vasilescu: *Am aflat cu adâncă durere vestea atât de tristă. Pentru care vă trimitem toate mângâierile noastre, fiindcă Iustin Sohorca a fost un om vrednic și bun dascăl, energic și activ în toate datoriile ce reveneau învățătorului, mai ales în perioada avântului general după Unirea cea Mare. Cu privirea lui hotărâtă a ochilor albaștri scrutători, vedea peste timp. A știut să îmbine excelent munca din școală cu cea de la căminul cultural și să lucreze neobosit pentru consolidarea instituțiilor de învățământ și cultură. Fusesse un zelos propagandist al Reuniunilor învățătorilor Mariana încă de la înrolare, în 21 octombrie 1900; și tot astfel și sub flamura Astrei. În plus și-a așternut pe pagini ideile și sentimentele de intelectual patriot român. Din fericire, se păstrează o conferință în manuscris, dovadă a travaliului cultural și al frumosului stil, a limpezimii gândurilor, intitulată: *Însemnătatea muzeelor și Apel către săteni de a contribui la îmbogățirea muzeului național ce se înființează în Năsăud*, din mai 1924, și pe care a citit-o prin satele someșene. În începutul acesteia își dezvăluie concepția despre locul și rostul omului de școală în societate și în mediul în care trăiește. Primul aliniat este cât se poate de convingător și ilustrativ pentru cele afirmate despre el: *Iubiți săteni, frați români! Precum vedeți, noi, învățătorii de dimprejur vă cercetăm să vă dăm sfaturi și învățături bune. O facem aceasta nu pentru că am ști mai bine și am fi mai învățați decât învățătorii care lucrează în comuna d-voastră, ci pentru că sunteți frați de sânge cu sătenii de la noi formând și împopulând această frumoasă vale a Someșului și pentru că noi suntem puși ca să fim luminătorii d-voastră, fără a lua socoteală, că în care comună ne este locuința. Dumneavoastră sunteți o părticică din marele neam românesc, iar noi, suntem o mică parte din învățătorii acestui neam care avem nu numai dreptul, ci chiar datorința de-a lumina poporul oricând și oriunde.**

În completarea celor de mai sus (convingere, dăruire și al unui scris bun) e și excelentul studiu de 21 pagini publicat în *Arhiva Someșană* sub titlul: *Monografia școlilor din Sângeorz-Băi, județul Năsăud* (1938, nr. 24, pp. 176-196). Este o documentată schiță a unei istorii ce o merită școlile sângeorzene în frunte cu renumita trivială. Mulți intelectuali s-au ridicat din această frunțășă comună grănicerească, azi oraș, însă niciunul nu s-a oprit la o scriere mai dezvoltată despre școli, ca acesta a lui Iustin Sohorca! Era și este de datoria intelectualilor sângeorzeni.

Rămânând destule însemnări și documente de la dascălul de odinioară, puține s-au salvat și se știe de existența lor.

Este în muzeul local, fără număr de inventar, un valoros manuscris al lui Iustin Sohorca, intitulat *Povestea comunei Sângeorz-Băi, Raionul Năsăud, Regiunea Cluj*, format caiet și așternut pe 355 file, scrise pe o singură față. Lucrarea a fost încheiată în luna decembrie 1960. E de genul monografiilor tradiționale și practice în zonă, dintre care puține s-au tipărit, dar și mai puține se păstrează ca manuscrise. Mai multe informații nici nu se relatează aici despre poveste, în speranța măcar a xerografierii ei. Și tot atât de important, ca gen și curiozitate a răsfoirii unui jurnal din primul război mondial, este alt manuscris! Fără titlu, fără început și sfârșit, de formatul unui carnețel cu coperte groase, de carton, scris cu creion chimic. În fapt un *Jurnal de front*. Are două părți, numerotate 1-24 și 1-52, între care scris pe note muzicale și text e marșul *La arme* de Șt. O. Iosif, datat 27. II. 1915. Prima

Numele lui IUSTIN SOHORCA amenințat de uitare

notare în manuscris e din 10 noiembrie 1914, zi de marți. Învățător se dovedește și pe front, însemnând aceste impresii și experiențe de război, prin cele câteva imagini-document. Cu totul aparte e acest jurnal nedezvăluit nimănui de martorul-autor. Dar cui va trebuie să-i fie necesar acest document (în plan istoric sau literar), absolut original și autentic! Iată, la întâmplare, un fragment din notarea zilei de 19 februarie 1915: *mai bine de 5 luni n-am auzit clopotele de la biserici. Azi trecând prin Skotnik le-am auzit și mi-a venit în minte că este sărbătoarea sfinților Vasile, Grigore și Ioan. La dreapta tunurile ne aduceau aminte prea des că suntem în război. Sunau des că s-au aprins lupte mari.*

Dintr-un act de donație nr. 5 din 19 august 1979 întocmit de Muzeul orășenesc din Sângeorz-Băi prin muzeograful Iacob Vranău), reiese că dr. George Uza a predat instituției o parte de documente și manuscrise, consemnate în 12 poziții. Pentru dezvăluirea personalității acestui nume, dar și pentru a se ști de urma lor, e bine să se afle în special de următoarele, de la pozițiile:

5. Diferite expuneri, însemnări, cuvântări (în manuscris) ale lui Iustin Sohorca, 32 file;

7. Un caiet cu 11 file, autobiografia lui Iustin Sohorca;

8. Un caiet cu 18 file *Însemnătatea sărbătorilor naționale* de Iustin Sohorca;

9. Un caiet de 24 file și fragmente de file cu cântece populare și notele cântecelor de Iustin Sohorca;

11. Un caiet de 43 file *Datini și obiceiuri din Sângeorz* de Iustin Sohorca.

Valorificarea în presă a pozițiilor 9 și 11 e posibil să releve în persoana lui Iustin Sohorca și un folclorist. Ceea ce at echivala cu o descoperire a unei laturi neștiute a activității lui și ar adăuga un nume inedit în *Dicționarul folcloriștilor*. În atenția cercetătorilor folclorului mai trebuie să fie și tatăl său, preotul Silviu Sohorca, pasionat culegător de doine, hore, glume și datini populare, remarcat ca harnic colaborator al *Familiei* prin 1871.

Pentru lămurirea unor întrebări (ca pensionarea grăbită) și completarea prezentei informații a portretului, dar și pentru a cunoaște cum și-a văzut propria-i viață în documentul de la poziția 7 a donației, ar fi binevenită publicarea autobiografiei sale.

*

* *

De duminica, 10 decembrie 2017, sângeorzenii au parte de o Casă de Cultură complet înnoită, ce poartă acum numele de Centrul Cultural „Iustin Sohorca” în memoria directorului scolii primare din localitate din perioada 1925-1932, autor de monografii și folclorist ce a trăit între 1881 și 1966.

Construită în 1954, Casa Orășenească de Cultură din Sângeorz-Băi aștepta de ani buni reabilitarea capitala, în ultimii ani activitățile culturale desfășurându-se în sala mică de la etajul instituției, sala mare neputând fi folosită din cauza condițiilor improprie.

Prima parte a spectacolului ce a urmat a adus evoluția formației de muzică clasică *Impact XXI*, cu soprana Daniela Păcurar, Mircea Neamțu la trombon, Vera Negreanu la pian, Nichita Domide la percuție, sub bagheta dirijorului Ionica Pop. Apoi, frumusețea folclorului sângeorzan a fost dezvăluită de ansamblul *Păunita*, prin soliștii Livia Mihăilă, Anamaria Mihăilă Lăzăruț, Daniela Șorecău și Amalia Țuțuruga, alături de instrumentiștii Ionică Moldovan, Ioan Șorecău, Dănuț Poleac și Cătălin Petroaie. Au mai evoluat ansamblul de fluier al Scolii populare de artă, conducerea muzicală fiind asigurată de Dănuț Gabor Poleac, iar cea artistică de Florin Hodoroga. Cu aceasta ocazie a fost lansată *Cartea Sângeorzului*, volum apărut la Editura Charmides, în care este descris orașul-stațiune din perspectiva literară și fotografică a participanților la tabăra de literatură ce a avut loc în iunie 2017, și anume: Florin Iaru, Simona Popescu, Vasile Leac, Domnica Drumea, Luiza Vasiliu și artistul fotograf David Bodescu.

DE CE NU ÎNAINȚĂM?

IUSTIN SOHORCA

Mult mă întreb și îmi bat capul care sunt cauzele de poporul român înaintează așa de greu pe toate terenurile? Pentru ce se lasă tot în întuneric când are lipsă de lumină? Lumina având-o, de ce, în loc să se lumineze, o ține ascunsă? Iată câteva întrebări la care, după puțină, mă voi năzui a răspunde.

Poporul nostru e popor vechi. Măririle trecuturilor le-au clădit, în mare parte, părinții poporului român așa încât noi, cei de astăzi, adică strănepoții lor, privim la acele ca la niște altare sfinte. Ne mândrim cu trecutul.

Să vedem, cum și când au clădit ei acele izvoare de lumină pentru noi?

Străbunii noștri, romanii, au fost în un timp stăpânitorii lumii, ei se bucurau de toate avuțiile ei. Ei primeau închinăciunilor tuturor, căci ei au fost vitejii lumii. Și se mândreau de numele de „roman” ceea ce se vede de vorbele „Civis Romanus sum” (Sunt cetățean roman).

Era destulă afirmarea aceasta că cel ce le rostea să fie tot locul cel dintâi și să fie la mai mare cinste. Așa au fost romanii, străbunii noștri! Da, au fost, căci toate faptele mari le-au făcut în timpurile când au fost uniți, adică țineau unul cu altul, faptele vitejești le-au făcut când trăiau un trai simplu, nu în îmbuibări, desfrâu și alte multe păcate care, la urmă, i-au slăbit și zdrobit.

Faptele, de care noi ne mândrim, le-au făcut înainte de a se vârî între ei bolile cele mai rele, neunirea, pizma și ura.

Îndată ce neunirea a intrat între romani, au început a slăbi, fapte mari n-au mai făcut.

Mărirea s-a stins și stinsă e până în ziua de astăzi. Ne-au rămas numai amintirile și, cu durere, trebuie să o spun am moștenit și acum suntem copleșiți de acele boli distrugătoare de popoare. Da, avem și noi aceste boli care sunt neunirea, pizma și ura!

Mi-am ales ca temă neunirea pe care să o cercăm mai amănunțit, pe urmă să căutăm un leac împotriva ei. Aceasta să o facem luând exemple din viața de toate zilele.

În o casă trăiau două familii, una clăditoare, adică părinții; a doua feciorul sau fata căsătorită acolo. În anii dintâi căsnicia a mers bine, căci bătrâni cu tineri au fost uniți și lucrăm după o comandă. Avera sporea. Asta a mers până ce tinerii ascultau de bătrâni. Tânărul dându-se în prietenie cu oamenii stricați, s-a stricat și el. lucrurile nu le mai făcea la timp, ci zile întregi petrecea la crâșmă. Bătrânul, întâi, a trecut cu vederea, a doua oară a zis și n-a zis, că a cugetat, că băietul său va veni singur la cale și că greșelile vor avea capăt.

Cam la un an s-a convins că feciorul începe a căra câte una, alta la evreu și a văzut că el e mașina care numai adună, iar feciorul e mașina care zdrobește tot agonisitul.

S-a pus pe gânduri bătrânul. Pentru ce strâng eu avere feciorului? Ca să o bea? „Ba, de acum facă după placul său”!

În o dimineață când feciorul a fost mai treaz, bătrânul a început a-i spune cu frumosul să se lase de prietenii care îi mănâncă capul că, la caz contrar, se vor destilini cu totul.

DE CE NU ÎNAINȚĂM?

Feciorul s-a mâniat și, în loc de mulțumită pentru un sfat atât de bun lui, a început a ocări pe bătrân, ba în furia lui a fost în stare a-l gătui.

Și a intrat cearta în casă și a ieșit norocul și traiul bun de acolo. Ocările, certurile și bătaile erau regulate. Amenințarea bătrânului a ajuns să fie împlinită. Dar nu a fost de leac, căci feciorul nu s-a îndreptat, ci văzându-se singur stăpân pe casă, pe moșie, pe o sumă frumoasă de bani și pe un număr considerabil de vite, s-a pus cu mai multă stăruință pe băut și cărat la evreu. Venea noaptea târziu, beat și gestul său începea cu răul la muiere. Ba speria și pe cei doi copii ai săi. Cearta cu muierea s-a născut, căci din beție câte nu face omul! Au ajuns lucrurile și mai rău. Nevasta, neputând răbda mai mult, a fugit la părinții săi, luând cu sine și un copil. De „prieteni” nu s-o lăsat. Averele i s-a măcinat toată, a ajuns la sapă de lemn. Copiii sunt pe la ușile oamenilor fără grijă și neînvățați de nimeni la lucru cinstit și folositor. Cu un cuvânt rău de toată familia, căci prin neunire e toată nimicită.

Tocmai această soartă o ajung societățile mai mari: comune, popoarele și țările prin neunire.

Noi, românii, peste tot suntem cam puțin uniți tragem trei în patru laturi. Ascultăm oridecine, numai de conducătorii noștri naturali nu. Nu-i unire și nu-i înțelegere.

Privească oricine numai la poporul din comună, când e vorba de un lucru comun, de exemplu la statorirea unei păscătoare în hotar, ce zarvă, ce gâlcevi și câtă vorbă îi trebuie până o scot la capăt. Hotărârea adusă, cu câtă nemulțumire e primită, căci fiecare vrea să fie mai mare și fiecare își ține părerea lui de cea mai bună, cu un cuvânt neunirea e domnitoare la astfel de ocazii și face ca comuna să deie tot îndărăpt.

Lată pentru ce nu mergem înainte, ba am putea să zicem că mergem îndărăt.

Vedeți dragii mei, ce face neunirea? Ea e o boală ce zdrobește familii, comune, popoare și țări.

Noi, românii, ca și alte popoare numai așa putem trăi dacă ne vom vindeca de neunire. Aceasta o vom face atunci când vom asculta de conducătorii noștri naturali, care nu vreau binele.

Inteligenții cu poporul în mână, umăr la umăr să lucre având în vedere zicătoarea: „toți pentru unul, unul pentru toți”! căci așa zice și cântecul:

Unde-i unul nu-i putere
La năcaz și la durere,
Unde-s doi puterea crește
Și dușmanul nu sporește.

Instituțiile: școlile, bisericile și reuniunile de tot soiul trebuie susținute și îmbrățișate cu dragă inimă, căci în ele și din ele izvorăște lumina, știința, binele, înaintarea și fericirea noastră.

Întreprinzătorii și meseriașii noștri trebuie sprijiniți și îmbătați în toate, căci stând bine comuna, stă bine poporul, stând bine poporul, stă bine țara. Poporul din o țară ce stă bine, e văzut și respectat de lumea întregă¹!

¹ *Foaia Poporului*, Sibiu, Anul XIII, 1905, nr. 9, pp. 99-100.

IUSTIN SOHORCA
(23.01.1881-19.02.1966)

Fiul lui Silvia Sohorca și al Irinei născută Bodurlean. A început școala primară în localitate, fiindu-i învățător Ștefan Utalea. În anul 1891 începe Gimnaziul superior românesc la Nășhod.
Între anii 1896-1899 învață la Preparanția română Greco-catolică din Gherța. La vârsta de 18 ani își începe activitatea de învățător la Școala confesională Greco-catolică din Sângeorz, timp de 33 de ani, iar între anii 1925-1932 este directorul școlii.